

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Měnové reformy v českých dějinách

Zpracoval: Petr Brožovský

**Plzeň
2019**

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne 28. března 2019

Petr Brožovský

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucí mé diplomové práce profesorce Karolině Adamové za cenné připomínky a obrovskou trpělivost. Bez jejích pohotových reakcí a doporučení by tato práce nevznikla.

Zároveň bych rád poděkoval všem pedagogickým pracovníkům, od nichž jsem měl tu čest v posledních pěti letech na zdejší fakultě sbírat vědomosti a zkušenosti. Říká se, že škola je jen tak dobrá, jak dobří jsou její učitelé. Z toho nezbyvá než dovést, že právnická fakulta Západočeská univerzity je školou skyělou a inspirativní, která si své místo po boku ostatních právnických fakult v České republice zaslouží.

Nakonec bych chtěl v hluboké úctě poděkovat svojí rodině, která mě po celou dobu studia podporovala nejen finančně, ale zejména psychicky. Děkuji jim za každou probdělou noc před mojí zkouškou, za každé vlídné slovo. Vážím si toho a budu se vždy snažit, abych jim ve svém dalším životě dělal dobré jméno.

„Naše měna je pevná a měnová reforma nebude.
Všechno jsou to fámy, které šíří třídní nepřátelé.“

- Antonín Zápotocký

29. května 1953

Obsah

Úvod.....	1
1. Pojem měnové reformy.....	4
1.1 Peníze a měna.....	4
1.1.1 Základní teze.....	4
1.1.2 Peníze.....	5
1.1.2.1 Definice peněz.....	5
1.1.2.2 Peníze v tržním pojetí.....	7
1.1.3 Měna.....	9
1.1.3.1 Definice měny.....	9
1.1.3.2 Pojmy v problematice měny.....	11
1.1.3.3 Právní regulace měny.....	11
1.1.3.4 Devizové právo.....	13
1.1.3.5 Měna České republiky.....	14
1.1.4 Historický vývoj peněz ve světě.....	22
1.1.4.1 Potřeba peněz.....	22
1.1.4.2 Vznik mincí.....	23
1.1.4.3 Vznik papírových peněz.....	24
1.1.4.4 Zlatý standard.....	25
1.1.4.5 Bezhotovostní peníze.....	26
1.2 Měnové reformy.....	26
1.2.1 Základní teze.....	26
1.2.2 Účel měnové reformy.....	27
1.2.3 Měnová sukcese při provádění reformy.....	28
2. Měnové reformy v českých zemích do roku 1917.....	30
2.1 Počátky peněz na našem území.....	30
2.2 Denár.....	31
2.3 Pražský groš.....	32
2.4 Tolar.....	33
2.5 Zlatý a bankovky.....	35
2.6 Rakousko-Uherská koruna.....	36
3. Měnové reformy v českých zemích od roku 1918.....	38
3.1 Měnová reforma z roku 1919.....	38

3.2	Měnová reforma z roku 1945.....	40
3.3	Měnová reforma z roku 1953.....	43
3.4	Měnová odluka z roku 1993.....	47
3.5	Perspektiva budoucího vývoje.....	48
	Závěr.....	50
	Resumé / Summary.....	52
	Seznam použitých zdrojů.....	54

Úvod

Měnovým reformám, stejně jako reformám peněžním, se již věnuje nejedna odborná publikace, vědecký článek či studie, a to nejen z pohledu práva nebo nazírání ekonomického ale i například sociologického, politologického a mnoha dalších. Samotný pojem v obecné rovině byl popsán mnoha způsoby v mnoha jazycích, dílčím měnovým reformám na našem území (zejména té z roku 1953) se již věnoval nejeden odborník, ač z hlediska literatury o „věc popsanou na sto a jeden způsob“ rozhodně nejde. Nabízela by se tedy otázka, proč si autor jako téma své diplomové práce zvolil právě měnové reformy v českých zemích.

Právní dějiny nelze nazírat jen jako vědu o minulosti. V citátu George Santayny¹: „Kdo zapomíná na své dějiny, je odsouzen je opakovat,“² lze *per analogiam* vnímat, kromě významu očividného: tedy že bychom se měli poučit z chyb našich předků a neopakovat je, i význam druhý: měli bychom si vzít příklad z toho, co bylo dobře, a nebát se aplikovat osvědčené postupy v novém kabátě. Typickým příkladem tohoto budiž recepce některých norem římského práva do současného českého práva občanského (například zásada *superficies solo cedit* navrátilší se do našeho právního řádu s počátkem účinnosti nového občanského zákoníku k 1. 1. 2014). Z hlediska tohoto kriterionu právní dějiny přestávají být pouhým přehledem dnů minulých, ale stávají se nástrojem pro chápání současných institutů práva či právních situací. Pochopíme-li za jakých okolností a proč došlo k měnovým reformám v minulosti, případně jaký měly dopad, dokážeme snadněji získat představu o vlivu případných budoucích měnových reforem na náš život. Právní dějiny v tomto kontextu ztrácí svoji striktně teoretickou pozici a stávají se funkčním nástrojem právního myšlení. Proto se autor pokouší ve své práci podat ucelený přehled nejdůležitějších měnových reforem a změn ve fungování měny na území českých zemí.

Práce nemá ambici vytvářet predikční model vývoje měnové politiky v ČR či snad vytvářet návod na to, jak „správně“ provést měnovou reformu. Cílem je podat přehledné a ucelené informace o tom, jakými změnami jsme za dobu svého

1 Ač tento výrok bývá někdy mylně připisován Winstonu Churchillovi.

2 KURAS, Benjamin. *Jak zabít civilizaci*. Praha: Eminent, 2015. 24 s. ISBN 978-80-7281-500-5.

vývoje prošli, a následně je zasadit do kontextu teoretické roviny a tím vytvořit systematické pojednání, které může sloužit jako podklad pro hlubší studium. Nevýhodou tohoto záměru je bohužel rozsah celé problematiky. Samotná teoretická rovina měnového práva by vystačila na desítky až stovky stran a ještě bychom ani nebyli u historického přehledu jednotlivých reforem, který je vlastně do určité míry podstatou této práce. Proto, v zájmu pokrytí tématu v co největší šíři, práce v jednotlivých kapitolách nezabíhá do zbytečně podrobných detailů. Snahou autora nicméně není jen jít po povrchu tématu, ale naopak identifikovat informace, které jsou pro tuto práci podstatné, a ty následně prezentovat.

Diplomová práce je členěna do tří hlavních kapitol (okruhů), přičemž každá z nich je následně členěna do složitějšího systému podkapitol. Pro zjednodušení orientace jsou tyto podkapitoly číslovány klasickým systémem. První kapitola 'Pojem měnové reformy' se věnuje teoretickému vymezení problematiky měnových reforem jako takových. Zejména jsou v ní rozebírány termíny, které je třeba pochopit, než je možné je aplikovat v dalším výkladu. Věnuje se pojmu peněz a měny, jejich historickému vývoji a též současné právní úpravě. V kapitole jsou položeny základy pro druhou a třetí část této práce.

Ve druhé kapitole 'Měnové reformy v českých zemích do roku 1917' je mapováno období od počátku používání hotovostních peněz na našem území circa ve 4. století před naším letopočtem až po vznik samostatné Československé republiky, tedy po rozpad Rakouska-Uherska. Vzhledem k nízkému stupni rozvoje starověkých a středověkých ekonomik nelze mluvit vždy *stricto sensu* o měnových reformách *per se*, práce tedy obecně mapuje některé zásadní okolnosti spojené se změnou měnové či peněžní politiky, zejména pak vývoj platidel na našem území, bez ohledu na faktickou definici procesu.

Ve třetí kapitole 'Měnové reformy v českých zemích od roku 1918' se práce věnuje čtyřem zásadním měnovým reformám naší novodobé historie, respektive třem reformám z let 1919, 1945, 1953 a měnové odluce z roku 1993. Vzhledem k šíři tématu práce mapuje zejména právně relevantní okolnosti těchto reforem.

Při tvorbě této práce autor čerpá i ze znalostí nabytých při svém studiu na zdejší fakultě. V případě informací obecně známých, řekněme nekontroverzních, které jsou obvykle součástí širšího právního povědomí (například měnou v České republice je Česká koruna), autor nečerpá z odborné literatury a u takovýchto informací proto neuvádí zdroj. Záměrem je v tomto případě i snaha prezentovat text, který není prošpikován odkazy na zdroje bagatelních informací, které jsou povětšinou známy i laikům. Jinak je tomu ovšem v případě, kdy autor k získání informace použil nějaký konkrétní zdroj, pak na něj samozřejmě řádně odkazuje a uvádí jej v seznamu použitých zdrojů. V rámci toho autor považuje za důležité doplnit, že vzhledem k rozsáhlosti zaměření práce se ukázalo jako nemožné vycházet z nějakého uceleného balíčku zdrojů. Práce čerpá z relativně rozsáhlého portfolia knih, ze kterých si často půjčí jen dílčí informace k dokreslení kontextu. Ač může působit bláhově snaha probírat se čtyřset stránkovou publikací, aby z ní následně byly použity dvě věty, autor věří, že právě toto zajistí, aby práce nebyla jen souborem před tím několikrát omýlaných kusých popisných pasáží, ale naopak prací s určitým přesahem.

V rámci třetí kapitoly práce hrubě nastiňuje i očekávatelný budoucí vývoj měnové politiky ČR, a sice přijetí eura. Samotná tato tematika by vystačila na rozsáhlou diplomovou práci, tedy v rámci udržení rozumného rozsahu práce jen v hrubých rysech popisuje některé významné kroky, ke kterým již došlo, a dovozuje z nich možný budoucí vývoj.

Téma samo o sobě vytváří mnoho prostoru pro utváření vlastního názoru a komparaci jednotlivých dílčích segmentů. Ač někdy autorův názor nemusí zcela bezvýhradně korespondovat s ustáleným názorem na problematiku, autor je toho názoru, že právě vlastní invence je vítaným doplněním popisných statí. Objektivita interpretace dějin je vždy přinejmenším sporná, její aplikace je pak téměř vždy subjektivního rázu. Ostatně, jak se říká, dva právníci – tři názory. Autor proto dogmaticky nelpí jen na závěrech, které před ním zopakovaly desítky lidí, ale právě naopak popouští uzdu svého myšlení. Práce by neměla být jen prostým mapováním vývoje „od biateku po euro“, ale do určité míry kompilací historických milníků důležitých pro pochopení historie naší země, a to zejména pak ve druhé a třetí části této práce.

1. Pojem měnové reformy

1.1 Peníze a měna

1.1.1 Základní teze

Mezi pojmem peníze a měna je zásadní rozdíl. Není pravdou, že by se snad jednalo o pojmy sobě navzájem výrazně vzdálené, přesto v rámci jejich definování narazíme na několik rozdílů. Peníze je označení pro aktiva, pro prostředek směny jako takový. Vzhledem k tomu, jakými etapami v rámci svého vývoje (vizte v pozdějších částech diplomové práce) peníze procházely, je třeba jejich definici nastavit širí možností toho, jakou formu peníze mohou či mohly mít. *De facto* tímto pojmem můžeme označit „cokoliv, co slouží jako běžně přijímaný prostředek směny či placení.“³

Měna, naproti tomu, představuje konkrétní peněžní soustavu. Na rozdíl od peněz se jedná o pojem výrazně užší, je totiž potřeba, aby tato peněžní soustava byla zákonem upravena pro používání na území určitého státu⁴.

V teoretické rovině se musíme o měně bavit i v případě její zákonné úpravy pro užívání v rámci nějakého vymezeného území, jako například v případě eura, kdy je v praxi stejná měna upravena právními systémy více států, a do určité míry bychom se o měně mohli bavit i v případě jejího užívání se státním přesahem, jako je tomu u kryptoměn, ač například Česká národní banka kryptoměny nepovažuje za druh měny,⁵ tedy toto pojetí je pouze formálně extensivní.

3 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

4 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

5 Česká národní banka. Stanovisko České národní banky ze dne 10.2.2014. *Je k obchodování s bitcoiny nebo k jejich směně potřebné povolení ČNB?* [online]. [Cit. 9.3.2019]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/obchodovani_s_bitcoiny.pdf

1.1.2 Peníze

1.1.2.1 Definice peněz

Definice peněz je ze své podstaty věcí obtížnou, o to víc, že v historickém kontextu se často měnila, jak se měnila funkce peněz, princip jejich fungování i samotná představa o tom, co vlastně peníze jsou.

Budeme-li tedy vycházet z nejšířší myslitelné definice, je možné říci, že za peníze můžeme považovat „cokoliv, co je obecně přijímáno při placení za zboží a služby nebo při splacení dluhu“.⁶ Tedy v tomto kontextu nelze za peníze považovat jen bankovky a mince, neboť ty výlučně jsou penězi v rámci užší definice, ale naopak v podstatě cokoliv, „čím se platí či platilo“. Peníze jsou tedy prostředkem směny. Vedle této stěžejní funkce ovšem fungují i jako zúčtovací jednotka a uchovatel hodnoty.⁷

Z hlediska historického vývoje se zdá být nejdůležitější funkcí peněz právě zprostředkovávání směny. Potřeba peněz v tomto ohledu vychází z nepřilíš praktické naturální směny, která byla zatížena vysokými transakčními náklady. Bylo potřeba, aby oba kontrahenti směny v tu chvíli měli shodné potřeby, respektive potřeby, které dokáže druhý subjekt naplnit – typicky subjekt A má jablka, ale chce směnou získat hrušky, subjekt B má hrušky, ale chce směnou získat jablka. Šance, že se podaří v jednom čase a jednom místě vždy sehnat subjekty, které si dokáží v optimální poměru navzájem uspokojit své ekonomické potřeby, je pramalá. Vlastnosti peněz, tedy jejich nespotebovatelnost, všeobecné uznání jako prostředku směny či relativní časová stálost, pomineme-li inflační vlivy, z nich vytvořily ideální ekvivalent naturální směně. Aby peníze plnily svůj účel jako prostředek směny, je potřeba, aby byly jako prostředek směny všeobecně uznávány. Nicméně „podstata peněz tkví v tom, že je každý přijímá, protože ví, že je každý přijímá.“⁸

6 MISHKIN, Frederic S & Serletis. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 12. vyd. Toronto: Pearson Addison Wesley. 720 s. ISBN-13: 978-0134733821

7 FUCHS, Kamil a Pavel TULEJA. *Základy ekonomie*. 2. upravené. Praha: Ekopress, odborné nakladatelství, 2005. 348 s. ISBN 80-86119-94-7.

8 HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-006-5

Druhou potřebou, která historicky vyvstala, je užití peněz jako zúčtovací jednotky. Peníze v tomto ohledu fungují jako vyjádření hodnoty, ať už statků či služeb, tak například pohledávek, mezd, platů či způsobených škod. Peníze v rámci své informační funkce porovnávají hodnoty jednotlivých statků či slouží pro vyjádření hodnoty výše zmíněného bez složitých přepočtů například na odpracované hodiny. V tomto ohledu lze v penězích vyjádřit i nemateriální statky (například v rámci smluv, kdy jeden z kontrahentů poskytuje plnění materiální a druhý pak plnění imateriální).⁹

Poslední primární funkcí peněz je pak uchování hodnoty. Peníze v tomto ohledu převyšují například naturální směnu tím, že nepodléhají zkáze. V teoretické rovině jsou schopny udržet hodnotu téměř časově neomezeně (kdy si pak v pozdějších částech diplomové práce prokážeme, že praxe bývá výrazně odlišná) a lze jich užít ke kumulaci prostředků – bohatství. Problém s touto částí definice ovšem vězí jak v pojmu inflace, tedy „procesu dlouhodobého vzestupu cenové hladiny spojeného se znehodnocováním měny“¹⁰, tak například v určitých případech snížení likvidity (kdy peníze jsou ze své podstaty vysoce likvidní, tedy lze je snadno přeměnit v prostředek směny, ovšem v případě například vysokého počtu mincí, držení vysoké části v hotovosti – a tedy nemožnosti je použít najednou k placení z důvodu limitace hotovostních plateb nad 50 tisíc Kč, či v případě uložení peněz na termínovaný účet, může být tato likvidita něčím podmíněna či omezena), či v prostém faktu, že tuto funkci vedle peněz obdobně zastávají i cenné papíry či nemovitosti a jiné statky, u kterých lze očekávat stabilní cenovou hladinu.¹¹

„Konečná charakteristika peněz pak bude závislá na tom, která z [výše uvedených] funkcí je při definování peněz braná jako stěžejní“¹². Ať už teoretické

9 Typicky smlouva o dílo dle § 2586–2635 zákona č. 89/2012 Sb., (nový) Občanský zákoník, případně poněkud extenzivněji *pro ilustratio* Studie Ústavu práva a právní vědy KK/upav/2005/03, poslední věta strany 2, pokračující na straně 3

10 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

11 Autorovi příbuzní v očekávání měnové reformy v roce 1953 nakoupili za většinu svých aktiv nábytek, neboť u něj v horizontu několika let neočekávali razantní propad hodnoty. Praděd autorova kolegy pak s obdobným záměrem nakoupil ve větší míře lihoviny, kdy počítal s tím, že i v neočekávaném případě propadu ceny alkoholu na trhu, alespoň dle jeho slov: „Bude moci zapít žal.“

12 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

a funkční pojetí peněz může mezi sebou do značné míry způsobovat rozpory, faktem zůstává, že za peníze považujeme aktiva s vysokou likviditou a nízkou mírou rizika, v užším moderním pojetí pak zejména bankovky, mince a bezhotovostní vklady.

Bez ohledu na výše zmíněné typy, peníze musí naplňovat několik znaků, aby jako funkční platidlo vůbec mohly fungovat. Musí být¹³:

- fyzicky stabilní (nepodléhat zkáze)
- dělitelné (i nižších nominálních hodnot)
- nenapodobitelné (obtížně zfalšovatelné)
- anonymní (zaměnitelné, tedy dva kusy stejné nominální hodnoty sobě rovné)
- dobře přenositelné
- dobře převoditelné
- dobře skladovatelné
- vysoce likvidní

1.1.2.2 Peníze v tržním pojetí

Vedle výkladu pojmu peněz v rovině teoretické je nutno též sledovat, jak se peníze chovají v rámci uzavřeného systému, tedy v praxi. Teoretická rovina není sto pojmout úlohu, kterou peníze ve společenských vztazích hrají, a všechny okolnosti, které z jejich samotné existence pramení. V rámci historického vývoje, a to nejen naší země, existovalo mnoho typů ekonomik, kdy klíčovou pro nás bude ekonomika tržní, vzhledem k třetí části této práce pak i ekonomika centrálně řízená.

Ne vždy vše, co lze v teorii označit za peníze, je v reálu penězi, ale na druhou stranu se někdy faktické peníze nepodaří pod již tak širokou definici peněz subsumovat. Našemu teoretickému vymezení se například vymykají

13 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

termínované bankovní vklady, neboť nesplňují podmínku vysoké likvidity (nelze tyto prostředky okamžitě „vybrat“ například bez zaplacení zvláštního smluvního poplatku), přesto představují v tržním prostředí výraznou veličinu a prolínají se do mnoha aspektů ekonomik. Vedle toho ovšem existují peníze, které sice v plném rozsahu splňují definici, přesto s nimi nelze v rámci trhu počítat, typicky peníze nějak postavené mimo oběh (například, s trochou nadsázky, truhla peněz, kterou paranoidní majitel zakopal na zahradu a zemřel, aniž by nakreslil mapu).

Trh peněz je postaven na peněžní zásobě – tedy na určitém množství peněz v rámci ekonomiky. Samotné typy aktiv pak v ekonomii nazýváme peněžní agregáty.¹⁴ Na základě agregátů pak můžeme peníze jak definovat a členit, tak měřit jejich objem v ekonomice.

Právo často vnímá peníze jen jako platidlo, ekonomie však posuzuje peníze v celé šíři složitých vazeb, které představují. Finanční právo se pak snaží některé z těchto vazeb akcentovat z právního hlediska. Tam, kde se právo věnuje spíše problematice měny a ekonomie pak převážně pojmu peněz, finanční právo zaplňuje mezeru mezi obory. Právní a ekonomický pohled na problematiku je tak provázaný, že je nelze vnímat samostatně – odděleně – bez podstatného zkreslení skutečnosti a závěrů, které se odborník snaží vyvozovat.

Můžeme tedy říci, že peníze v tržní ekonomice představují mnohem více než jen pouhé platidlo. Jiná je ovšem jejich úloha v rámci centrálně řízeného trhu, respektive centrálně řízené ekonomiky. Nelze říci, že by peníze nabývaly v těchto ekonomikách jiných forem, spíše se zásadně mění jak způsob jejich užívání, tak i jejich funkce. Nadále představují povšechně jen prostředek směny a vyjádření centrálním řízením určených tržních hodnot, kdy je například podzákonným předpisem stanovena hodnota určité komodity. V kontextu měnové reformy v roce 1953 lze toto ilustrovat na Příkazu ministra vnitřního obchodu o nových jediných státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží. Koruna československá v tomto ohledu měla krom funkce platidla též funkci vyjádření hodnoty běžných komodit. *Pro demonstratio* můžeme zmínit například rohlík

14 HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-006-5

běžný, hladký, 60g, jehož cena byla příkazem stanovena na 0,40 Kčs za kus, či dětské punčoškové bavlněné kalhotky do šesti let, střední jakosti, jejichž cena byla nově 19,60 Kčs.¹⁵

Bez nadsázky tedy můžeme říci, že tak, jako peníze utváří trh, i trh utváří a formuje peníze – jejich pojetí, funkci, vlastnosti i jednotlivá specifika s nimi spojená.

1.1.3 Měna

1.1.3.1 Definice měny

Již v úvodu první kapitoly byl částečně pojem měny předestřen jeho komparací s pojmem peníze. Na rozdíl od relativně širokého výkladu termínu peněz „měnu definujeme jako peněžní soustavu, která je používána a zákonem upravena na území určitého státu.“¹⁶ Jde tedy o peníze, které jsou na základě zákona na nějakém místě a v nějakém čase určeny k oběhu v nějaké stanovené formě. Na to do jisté míry odkazuje například i anglický výraz pro měnu *currency*, pocházející z latinského slova *currens* – aktuální.

Měnu lze v podstatě definovat jako konkrétní soustavu peněz, které je status měny přiznán zákonem, je-li lidmi akceptována jako všeobecný prostředek směny, tedy platidlo. Odchylku od v předchozím odstavci zmíněné definice představuje fakt, že ne nezbytně vždy musí být měna navázána jen a pouze na teritoriální rovinu státu.

Měna totiž může být i například peněžní soustava užívaná měnovou unií, kdy si státy buďto ponechají každý vlastní měnu, ale tyto měny mají vůči sobě pevně svázaný (neměnný) kurz a veškerá měnová opatření jsou přijímána v kooperaci mezi státy, nebo státy využívají měnu společnou a tedy pravomoc

15 KRAJČÍŘ, František. Příkaz ministra vnitřního obchodu o nových jediných státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží. *Rudé právo*. 31. 5. 1953, ročník 33, č. 150, strana 6.

16 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

vydávat měnová opatření či měnu emitovat převedou na kolektivní orgán či orgány v rámci této unie. V extenzivnějším měřítku pak měnová unie může představovat například i spolupráci centrálních bank jednotlivých států na mezinárodní úrovni, mimo jiné i k zajištění volnějšího pohybu kapitálu. Typickým zástupcem je pak Evropská hospodářská a měnová unie, jejíž členy jsou, kromě jiného, všechny státy Evropské unie. Z celkové počtu 28 států jich v tuto chvíli 19 používá euro, a sice (v abecedním pořadí) Belgie, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Malta, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Slovensko, Slovinsko a Španělsko. Tedy zbývající státy (Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Chorvatsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Švédsko) jsou součástí měnové unie v tom slova smyslu, že jejich měnová politika je s měnovou politikou Evropské unie provázaná, avšak euro doposud nepřijali. Spojené království pak v tomto ohledu vždy požívalo zvláštních privilegií, respektive bylo schopno si dojednat řadu smluvních exempcí, a s jeho plánovaným odchodem z Evropské unie se povaha těchto výjimek zdá být pro potřeby práce již irelevantní.¹⁷

Dalším příkladem výjimky z tohoto pravidla pak jsou měny clearingové, tedy měny, kterých se používá při účtování platebních transakcí mezi státy. Slovo měna by v tomto případě možná mělo být ohraničeno uvozovkami, neboť u clearingových měn jen z těžka budeme hledat obecné znaky měn, jde spíše o povšechně ekonomický koncept. Mezi další příklady bychom pak mohli řadit například „soukromé měny“, tedy měny, které jsou emitovány soukromými bankovními společnostmi, ačkoliv obvykle bývají navázány na jinou pevnou měnu, případně bychom sem mohli zařadit kryptoměny, kteréžto budou rozvedeny dále v této práci. Nezbyvá než připomenout, že z podstaty toho, jak obtížně tyto výjimky splňují obecnou definici měny, se o nich jako o měnách bavíme vždy jen v rámci konkrétního pohledu na ně či aspektu jejich fungování a je potřeba jejich subsumování pod pojem měna brát s určitou rezervou.

17 Evropská centrální banka. *THE INTERNATIONAL ROLE OF THE EURO*. [online]. [cit. 14.03.2019]. Dostupné z: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/euro-international-role201107en.pdf>

1.1.3.2 Pojmy v problematice měny

S měnou se pojí řada pojmů, které je pro pochopení této práce žádoucí alespoň hrubě nastínit. V první řadě se jedná o pojem kupní síla měnové jednotky, kterýžto vyjadřuje, co si za určitou nominální hodnotu v rámci dané měny lze zakoupit, tedy číselně vyjadřuje hodnotu měny vůči statkům a službám v čase a místě. Kupní síla měnové jednotky je poměrně dynamická a flexibilní veličina.

V opozici k proměnám kupní síly stojí cenová hladina, tedy hodnota statků a služeb. Roste-li cenová hladina, snižuje se kupní síla a naopak. Pro potřeby přepočtu měny na zahraniční měnu pak slouží měnový kurz. Posledním důležitým pojmem je pak měnový statut, tedy právní řád, který zakládá a upravuje měnovou jednotku, nad kterou stát vykonává měnovou suverenitu – neomezenou svrchovanou moc.¹⁸

1.1.3.3 Právní regulace měny

Jak již vyplynulo z její definice, měna musí být upravena zákonem. V praxi se obvykle nejedná o jedinný zákonný předpis, ale spíše ucelený soubor norem. Půjdeme-li v hierarchii právních norem „odshora dolů“, je třeba začít s úpravou na úrovni ústavních zákonů. V České republice je měna upravena již v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., tedy v Ústavě. Nejedná se ale o nijak rozsáhlou úpravu, dalo by se spíše říci, že Ústava měnu zmiňuje a to dokonce pouze implicitně. Inkriminovaný článek 98 stanovuje, že:

- (1) Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o cenovou stabilitu; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.
- (2) Postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon.¹⁹

Z úmyslu zákonodárce lze ale dovozovat, že „péčí o měnovou stabilitu“ je myšlen výkon měnové politiky jako takové. Praxe úpravy měny na ústavní úrovni

18 HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-006-5

19 Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., článek 98

se však různí. Tam, kde Ústava Slovenské republiky necítí potřebu měnu nijak upravovat, jen ustanovit svoji centrální banku a její řídicí orgán a dále větou: „Podrobnosti podľa odsekov 1 a 2 ustanoví zákon,“ odkázat na jiný zákonný předpis,²⁰ tam naši druzí sousedé z Polska pečlivě popisují a vymezují i jednotlivé pravomoce centrální banky s až přehnanou pečlivostí:²¹

„Art. 227.

1. Centralnym bankiem państwa jest Narodowy Bank Polski. Przysługuje mu wyłączne prawo emisji pieniądza oraz ustalania i realizowania polityki pieniężnej. Narodowy Bank Polski odpowiada za wartość polskiego pieniądza.
2. Organami Narodowego Banku Polskiego są: Prezes Narodowego Banku Polskiego, Rada Polityki Pieniężnej oraz Zarząd Narodowego Banku Polskiego.
3. Prezes Narodowego Banku Polskiego jest powoływany przez Sejm na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej, na 6 lat.
4. Prezes Narodowego Banku Polskiego nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu.
5. W skład Rady Polityki Pieniężnej wchodzi Prezes Narodowego Banku Polskiego jako przewodniczący oraz osoby wyróżniające się wiedzą z zakresu finansów powoływane na 6 lat, w równej liczbie przez Prezydenta Rzeczypospolitej, Sejm i Senat.
6. Rada Polityki Pieniężnej ustala corocznie założenia polityki pieniężnej i przedkłada je do wiadomości Sejmowi równocześnie z przedłożeniem przez Radę Ministrów projektu ustawy budżetowej. Rada Polityki Pieniężnej, w ciągu 5 miesięcy od zakończenia roku budżetowego, składa Sejmowi sprawozdanie z wykonania założeń polityki pieniężnej.
7. Organizację i zasady działania Narodowego Banku Polskiego oraz szczegółowe zasady powoływania i odwoływania jego organów określa ustawa.²²

20 Ústava Slovenskej republiky, ústavný zákon č. 460/1992 Zb., článok 56, odsek 3

21 Pro relativně snadné porozumění slovanskému jazyku byla citace obou Ústav ponechána v originálním znění.

22 KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, art 227.

V prvním odstavci polská ústava očekávatelně přiznává Národní Polské Bance výlučné právo vydávat peníze, stejně jako formulovat a realizovat peněžní politiku, jedním dechem ale stanovuje odpovědnost za hodnotu polské měny. V šestém odstavci se ale nepolský právník zřejmě podiví nad potřebou stanovit pro Radu Polityki Pieniężnej, tedy radu měnové politiky, lhůtu 5 měsíců od konce fiskálního roku pro předložení zprávy o dosažených úspěších v aplikaci měnové politiky.

Pro srovnání lze uvést Nizozemskou ústavu, která si vystačila s prostým:

„Article 106

The monetary system shall be regulated by Act of Parliament,²³

tedy: „*Měnový systém budiž upraven zákonnými Akty Parlametu.*“ Prakticky napříč kontinentálním systémem práva v tomto duchu najedeme jednotící prvek, a sice, že ústavy tíhnou k odkazování se na předpisy s nižší právní silou.

I přes to, že i v rámci právních předpisů se silou na úrovni zákona můžeme hledat právní úpravu měnového práva ve větším množství předpisů, obvykle jeden či dva lze považovat za jakési generální předpisy. V České republice jsou jimi zákon č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí a zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance. Problematika je ale samozřejmě upravena v celé řadě zákonných i podzákonných předpisů, typicky vyhlášek či opatření.

1.1.3.4 Devizové právo

Devizové právo je soubor norem, které v podstatě upravují vztah měny k měnám zahraničním, zahniční platby či různé operace s cizími měnami. V České republice je opět upraveno napříč různými předpisy, o to více, že devizový zákon z roku 1995 byl k 18.10.2016 zrušen zákonem č. 323/2016 Sb.²⁴ Vzhledem

23 Nizozemská ústava, článek 106

24 Zákon č. 323/2016 Sb kterým se mění některé zákony v oblasti peněžního oběhu a devizového hospodářství a kterým se zrušuje zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon

k tomu, že byl devizový zákon v té době již téměř „prázdný“²⁵, tedy většina ustanovení, která nebyla zrušena v rámci novelizací, byla již nadbytečná, tak stačilo drobnou část agend přesunout do krizového zákona.²⁶ Segmenty devizového práva ovšem nalezeneme například i v trestním zákoníku či ve zmíněných zákonech č. 136/2011 Sb., a č. 6/1993 Sb.

Zahraniční hotovostní peníze, tedy bankovky a mince, nazýváme valuty, další peněžní prostředky, typicky šeky či bezhotovostní platby, pak devizy. Pro vyjádření jejich hodnoty v porovnání k domácí měně pak používáme měnový kurz. Kurzy existují v zásadě dva, a sice nákupní (poměr, v jakém jsou devizy či valuty nakupovány) a prodejní (v jakém jsou prodávány).²⁷

1.1.3.5 Měna České republiky

Měnou České republiky je koruna česká. Mezi mladšími ročníky je zakořeněno přesvědčení, že tuto měnu používáme od rozpadu československého státu a vzniku samostatné České republiky. Koruna česká ale nebyla „uvedena do provozu“ hned k 1.1.1993. Okolnosti rozpadu Československa neumožnily okamžitý přestup na novou měnu a ačkoliv koruna česká již teoreticky existovala, neexistovalo žádné prováděcí nařízení, které by ji implementovalo do reálného používání. V obou čerstvě rozdělených státech tedy nadále platila měna stará – koruna československá. V praxi tedy šlo o měnovou unii.²⁸

K vlastnímu rozdělení měn došlo až k 8.2.1993, tedy až zhruba 5 týdnů po vzniku samostatného státu. Zanikla koruna československá a nově vznikla koruna česká a slovenská koruna, kdy tyto dvě nově vzniknuvší měny byly měněny

25 HOLUB, Štěpán. „*Tristadvacetrojka*“, jež (nejen) zrušila devizový zákon.. Právní rádce. [online]. [cit. 14.03.2019]. Dostupné z: <https://pravniradce.ihned.cz/c1-65718480-tristadvacetrojka-jez-nejen-zrusila-devizovy-zakon>.

26 Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů .

27 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

28 VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN:80-238-7796-8 .

za měnu starou v poměru jedna ku jedné, tedy 1 Kčs za 1 Kč či 1 Sk.

Emisi koruny české zajišťuje Česká národní banka a naše měna je upravena v zákoně č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí. Zkratka koruny české je Kč, mezinárodní kód dle normy ISO4217 pak CZK. Jedna koruna česká se dělí na 100 haléřů se zkratkou h. Haléřové mince po vzniku české koruny existovaly v nominálních hodnotách 10, 20 a 50 haléřů. První dvě ze zmíněných byly ovšem z oběhu staženy, respektive jejich platnost ukončena, ke dni 31.10.2003, 50 haléřové mince pak ke dni 31.8.2008.²⁹ Haléře ale nadále zůstávají validní jednotkou v rámci nehotovostních operací, při platbách v hotovosti pak dochází k jejich zaokrouhlování na celé koruny (v období mezi 1.11.2003 a 31.8.2008 se pak zaokrouhlovalo na nejnižší nominální hodnotu mince, tedy na 50 haléřů).³⁰

V současné době jsou v České republice platné mince o nominálních hodnotách 1 Kč, 2 Kč, 5 Kč, 10 Kč, 20 Kč a 50 Kč. Mince jsou od sebe odlišitelné na základě velikosti, váhy, tvaru, zbarvení, okraje a samozřejmě dle stylizace mince. Již v rozvržení nominálních hodnot lze spatřovat hlubokou systematičnost. Základní jednotkové mince v hodnotách 1 Kč, 2 Kč a 5 Kč jsou dle autora zvoleny proto, aby svými kombinacemi co nejnázne pokryly jednotlivé peněžní hodnoty mezi jednou a deseti korunami za použití co nejmenšího počtu mincí bez nutnosti emitovat například tříkorunovou či sedmikorunovou minci, které by přinesly další zbytečné náklady na emisích. Za použití právě těchto mincí lze relativně snadno vytvářet jednoduché kombinace k utvoření cílové hodnoty. Tento systém není vlastní všem státům – typicky můžeme zmínit „čtvrťáky“, tedy 25 centové mince používané ve Spojených státech amerických, či, sice tradiční, nicméně ne zcela pochopitelné, dělení britské libry před rokem 1971, kdy jedna

29 Což ani v roce 2019 nebránilo účastníkům maturitních plesů v rámci tradice zasypávání maturantů mincemi používat převážně tyto již neplatné haléře – je to způsobeno tím, že hodnota „desetníků“ a „dvacetníků“ byla v roce 2003 tak nízká, že lidé necitili zásadní motivaci je jít vyměnit za peníze vyšších nominálních hodnot. Člen bankovní rady ČNB Jan Frais v roce 2003 vydal vyhlášení pro média, ve kterém odhadl celkový počet zlikvidovaných mincí o nominálních hodnotách 10h a 20h na zhruba 50 milionů kusů. Vzhledem k tomu, že v oběhu bylo v té době těchto mincí zhruba 1.235.000 kusů, naprostá většina zůstala nevrácena. Lidé si je často nechovávali jako „suvenýry“ či je prostě vyhodili.

30 Tisková zpráva ČNB ze dne 2.8.2007. [online]. [cit. 14.03.2019]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2007/070802_50hal.html

libra byla dělena na 20 šilinků a jeden šilink dále sestával z 12 pencí. Mince v řádech desítek pak obsazují nominální hodnoty dle stejného klíče, tedy 10 Kč, 20 Kč a 50 Kč. Stejně tomu bylo s haléři před jejich zrušením, respektive stažením z oběhu.

Snazší orientaci v mincích usnadňuje barevné odlišení mincí. Jednotkové mince, tedy mince o nominálních hodnotách 1 Kč, 2 Kč a 5 Kč, jsou vytvořeny z oceli galvanicky pokovované niklem, vizuálně tedy působí jako stříbrné (rozuměj – mají stříbrnou barvu). Proto jsou lidově nezřídka nazývány „stříbrné“ či „stříbrňáky“. Desítkové mince, tedy mince o nominálních hodnotách 10 Kč, 20 Kč a 50 Kč jsou tvořeny jinými slitinami, respektive ocelový základ je překryt například mědí, či slitinou mědi a zinku, což způsobuje specifické zbarvení. „Drobné“ jednotkové mince a mince vyšších nominálních hodnot tak od sebe lze odlišit na první pohled.

Dalším systematickým prvkem je posloupnost velikosti mincí. Mince jsou se stoupající nominální hodnotou vždy větší (mají větší průměr) a těžší (větší gramáž, bez ohledu na použitou slitinu). Nejen, že čím vyšší nominální hodnota, tím větší průměr mince, dokonce je rozdíl mezi jednotlivými nominálními hodnotami přesně odstupňován. Jednokorunová mince má průměr 20 milimetrů, dvoukorunová 21,5 milimetru, pětikorunová 23 milimetrů, atd. Rozdíl mezi každou mincí je tedy přesně 1,5 milimetru. Mince tak působí uniformě a přehledně, cizincům toto usnadňuje orientaci v mincích dle pravidla „čím větší, tím cennější“. Opět lze pro potřeby komparace uvést britskou libru, kde například mince o nominální hodnotě dvou pencí je větší než mince o nominální hodnotě pěti pencí, stejně jako mince o nominální hodnotě padesáti pencí je větší, než jednolibrová mince. Estetický dopad ovšem není jediným důvodem přesné posloupnosti velikosti českých mincí. Druhým důvodem je snadné odlišení mincí osobami se zrakovým postižením. Toto je ještě více zohledněno ve třetím specifiku.

Pro zrakově postižené osoby (případně i pro snadnější orientaci v mincích například za snížené viditelnosti) slouží u českých mincí okraj. Existují tři typy okrajů českých mincí – kulatý vroubkovaný, hranatý a kulatý hladký. Kulatý

vroubkovaný je spojen s mincemi, jejichž nominální hodnota začíná číslem jedna – tedy 1 Kč a 10 Kč. Vroubky jsou pravidelné, po celém obvodu mince, bez vynechaných prostor. Mince o nominální hodnotě 1 Kč má vroubků 80, „desetikoruna“ jich má 144. Mince, jejichž nominální hodnota začíná číslem 2, tedy 2 Kč a 20 Kč – mají okraj hranatý. Opět se jedná o pravidelný tvar, v případě „dvoukoruny“ jde o pravidelný jedenáctihran, u „dvacetikoruny“ o pravidelný třináctihran. Jejich plošky jsou hladké. Mince, jejichž nominální hodnota začíná číslem 5 (5 Kč a 50 Kč) mají okraj zcela hladký a kulatý, bez vroubků a plošek. Toto extrémně usnadňuje orientaci v mincích a jejich odlišení pouhým hmatem. Postup identifikace nominální hodnoty mince lze laicky popsat jako: Nahmatám druh okraje a posoudím celkovou velikost mince. Pakliže se například jedná o malou minci s hranatým okrajem, jde o minci s nominální hodnotou 2 Kč. Velká mince s hladkým okrajem je pak rovna 50 Kč, atd. Pro celkový přehled lze tyto informace vyjádřit takto:

MINCE PLATNÉ V ČR						
DENOMINACE	MOTIV	PRŮMĚR	TLOUŠŤKA	VÁHA	HRANA	SLITINA
1 Kč	koruna	20 mm	1,85 mm	3,6 g	kulatá, vroubkovaná, 80 vroubků	ocel galvanicky pokovená niklem
2 Kč	Velkomoravský gombík s ptačím motivem.	21,5 mm		3,7 g	jedenáctihran zaoblený, hladký	
5 Kč	Karlův most	23 mm		4,8 g	kulatá, hladká	
10 Kč	Brno	24,5 mm	2,55 mm	7,6 g	kulatá, vroubkovaná, 144 vroubků	ocel plátovaná, galvanicky pokovená mědí
20 Kč	sv. Václav	26 mm		8,43 g	třináctihran zaoblený, hladký	ocel plátovaná a galvanicky pokovená slitinou mědi a zinku
50 Kč	Praha	27,5 mm, střed 17 mm		9,7 g	kulatá, hladká	ocel na středu plátovaná slitinou mědi a zinku, na mezikruží galvanicky pokovená mědí

tabulka č.1; zdroj: vlastní tvorba

Dle zcela stejného klíče přiřazení nominálních hodnot byly vytvořeny i české bankovky. Tyto existují v nominálních hodnotách 100 Kč, 200 Kč, 500 Kč, 1000 Kč, 2000 Kč a 5000 Kč. S růstem nominální hodnoty bankovky se též zvětšuje i její rozměr – u stokorunové bankovky je to 140 mm, dvoustakorunová je o 6 milimetrů širší, tedy 146 mm. Výška ovšem zůstává stejná, respektive je stejná u stokorunové, dvoustakorunové a pětisetkorunové bankovky, kdy činí 69 mm, a jak tisícikorunová, tak i dvoutisícikorunová a pětitisícikorunová bankovka jsou shodně 74 mm vysoké. Rozměr bankovky se tak nezvětšuje při zachování poměrů velikostí, ale vždy je u přestupu na vyšší nominální hodnotu bankovky o šest milimetrů větší, co do šíře, výška pak zaznamenává jediný skok v prostředku spektra, a to o sedm milimetrů. Toto postupné zvětšování má dle autora, shodně jako u mincí, napomoci ve snazší orientaci v bankovkách. Samozřejmě je to i jeden ze způsobů, jak od sebe bankovky mohou odlišit nevidomí či osoby se zrakovým postižením. Historicky mívaly bankovky v českých zemích mezi jednotlivými nominálními hodnotami i větší rozdíly. Toto se ovšem časem ukázalo být ryze nepraktickým. Bankovky vyšších hodnot bylo potřeba na několikrát přeložit, aby se vešly do peněženky, což u nich způsobovalo značné opotřebení. Pro potřeby nevidomých jsou bankovky navíc vybaveny hmatovými značkami. Jedná se o soustavu čar a kruhů, různě orientovaných a v různém počtu, dle kterých lze odlišit nominální hodnotu bankovky. Tyto symboly jsou mechanicky otištěny do bankovky, tedy je lze nahmatat prsty. Toto velmi usnadňuje život právě nevidomým, pro srovnání uveďme například euro, které hmatovými značkami opatřeno není, či dokonce americký dolar, u kterého nejen absentují hmatové značky, ale dokonce jsou všechny bankovky po stránkách nevmímatelných zrakovým vjemem uniformní, tedy mají shodnou velikost, materiál, atd. Problém s hmatovými značkami je ten, že po čase užívání bankovky dochází k jejímu opotřebení, a tedy i k opotřebení hmatových značek. Takovéto opotřebené bankovky se tedy pro nevidomé stávají „nečitelnými“. České bankovky jsou též odlišeny barevně a samozřejmě motivem, který je každé bankovce specifický z lícové i rubové strany.

Pro celkový přehled lze tyto informace vyjádřit takto:

BANKOVKY PLATNÉ V ČR					
DENOMINACE	BARVA	MOTIV		ROZMĚRY	
		LÍC	RUB	VÝŠKA	ŠÍŘKA
100 Kč	světlezelená	Karel IV.	pěčeť Karlovy Univerzity	140 mm	69 mm
200 Kč	oranžová	Jan Amos Komenský	Orbis Pictus, dítě a dospělý podávající si ruku	146 mm	
500 Kč	růžová	Božena Němcová	dívčí hlava, květy, tmí	152 mm	
1 000 Kč	fialová	František Palacký	Kroměřížský zámek, orel	158 mm	74 mm
2 000 Kč	tmavozelená	Emma Destinnová	Hlava Múzy, smyčcové nástroje	164 mm	
5 000 Kč	modrá	Tomáš Garrigue Masaryk	Pražské budovy	170 mm	

tabulka č. 2; zdroj: vlastní tvorba

V době moderních technologií a výkonných tiskáren je důležitější než kdy dříve, zabezpečit bankovky proti padělání. V případě českých bankovek k tomuto slouží, krom specifických barev, způsobu tisku a použitého papíru, také ochranné prvky bankovek. Mezi ty patří vodoznak, okénkový proužek s mikrotextem barevná vlákna, soutisková značka, skrytý obrazec, proměnlivá barva, iridiscentní pruh a mikrotext.³¹

Vodoznak je ochranný prvek na první pohled skrytý. Je totiž viditelný proti zdroji světla, tedy podržíme-li proti světlu bankovku. „Je použit tzv. lokální stupňovitý (tj. kombinace pozitivního - tmavého a negativního - světlého

³¹ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra a Petr MRKÝVKA. *Finanční a daňové právo*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-639-2.

s různými stupni odstínů mezi nejtmaší a nejsvětější částí) vodoznak umístěný ve střední části širokého nepotištěného okraje a tvoří ho portrét [osoby vyobrazené] na bankovce a negativní (běločaré) hodnotové číslo [nominální hodnoty bankovky] s [symbolem typickým pro danou bankovku].³² Při pohledu z lící strany je portrét stranově obrácený oproti portrétu vytištěnému.³³

Okénkový proužek s mikrotextem je metalický proužek proměnlivé barvy, který bankovku protíná odspoda nahoru (na výšku) zhruba kolem středu bankovky (ne však přímo ve středu, neboť bankovky jsou často přehýbány na polovinu, což by způsobilo mechanické poškození proužku). Proužek je zapuštěn přímo do papíru, viditelné jsou z něj jen části vystupující na povrch papíru. Proužek nicméně opravdu prochází celou délkou bankovky, jak si lze ověřit proti světlu, kdy lze vidět souvislý černý pruh. Počet běžně viditelných segmentů je u všech bankovek stejný – čtyři. V závislosti na lomu světla může pozorovatel spatřit různé barvy, počínaje hnědofialovou a zelenou konče. Po celé délce proužku se objevuje nápis ČNB doplněný nominální hodnotou bankovky vyjádřenou hodnotovým číslem, kdy tento nápis je vytvořen nepřítomností metalické hmoty v tomto místě, lze ho tedy spatřit i proti světlu po celé délce proužku.³³

Barevná vlákna jsou opět prvkem fyzicky zapuštěným do papíru. Jde o oranžová, 6 mm dlouhá vlákna, jejichž zvlněný tvar je viditelný pouhým okem.³³

Soutisková značka je další prvek, který se odhaluje při natočení bankovky proti zdroji světla. Jde o obrazec, který je rozložen do dvou doplňujících se částí po každé straně bankovky. „Z jedné strany bankovky je viditelná pouze jedna část značky, z druhé strany část zbývající. V průhledu proti světlu je značka vidět celá a její jednotlivé linky na sebe přesně navazují. Soutisková značka je kruhová, tvoří ji písmeno "C", ve kterém je vloženo písmeno "S" u vzoru 1995 nebo obdobně koncipovaná dvojice písmen „ČR“ u vzoru 1997 a 2018.“^{33 34}

32 Zde můžeme zmínit například lipový lístek u tisícikorunové bankovky, královské jablko u nové stokorunové bankovky, či třeba stylizovaný kalich u nové dvousetkoruny, v případě posledních dvou jmenovaných toto platí pro série 2018 a novější.

33 ČNB: *Bankovky: Ochranné prvky* [online]. Praha, 2018 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/platidla/ochranne_prvky/ochranne_prvky_100.html

34 (sic!) - poměr vylučovací

U inovovaných bankovek pak zásadně pouze ČR.

Skrytý obrazec je dalším z prvků, který reaguje se světlem, podobně jako u proužku s mikrotextem. „Stane se viditelným tehdy, sklopíme-li bankovku ve výši očí do vodorovné polohy proti zdroji světla. Tvoří ho číslo označující nominální hodnotu bankovky. Z delší strany bankovky je obrazec pozitivní, tj. tmavý, z kratší strany negativní (světlý). Je umístěn na lící straně bankovky v ornamentu na rameni portrétu.“³⁵

Na podobném principu, na jakém byla založena změna barvy u okénkového proužku s mikrotexem, funguje i proměnlivá barva. „Tento ochranný prvek je založen na optickém efektu. [Symbol] vytištěný speciální tiskovou barvou mění své zbarvení v závislosti na tom, v jakém úhlu se bankovka sklopí proti dopadajícímu světlu. Zlatá barva, kterou vidíme při běžném čelním pohledu na bankovku, se při sklopení bankovky proti světlu změní na barvu zelenou.“³⁴ Stokorunová a dvoustakorunová bankovka tento prvek postrádá, u pětisetkorunové bankovky je tímto symbolem stylizovaný květ, u tisícikoruny lipový list, u dvoutisícikorunové bankovky hudební nástroj lyra, respektive její struny, a u pětitisícikoruny pak šestiúhelník s hlavou českého lva.

Iridiscentní pruh je také prvek optický. U tří bankovek s nejnižší nominální hodnotou absentuje, tedy nalezneme ho pouze u bankovek o nominálních hodnotách 1000 Kč, 2000 Kč a 5000 Kč. Autor toto přisuzuje nákladnosti jeho výroby, a tedy použití pouze u bankovek s vyšší nominální hodnotou, které logicky bývají padělány častěji. „Duhově lesklý, tzv. ochranný iridiscentní pruh o šířce cca 20 mm je umístěn na lící straně blíže pravému okraji bankovky. Je dvoubarevný, zprava vzorovaný. Při běžném pohledu na bankovku se jeví jako průhledný, při sklopení bankovky proti světlu získává barevný nádech zlaté a modré barvy s kovovým odleskem. Na iridiscentním pruhu vpravo jsou negativně (tj. jako světlé) vyznačeny číslice [nominální hodnoty bankovky]. Při sklopení bankovky se tyto číslice jeví proti lesklému pruhu jako tmavé.“³⁵

35 ČNB: *Bankovky: Ochranné prvky* [online]. Praha, 2018 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/platidla/ochranne_prvky/ochranne_prvky_1000.html

Posledním z ochranných prvků českých bankovek je mikrotext. Tentokrát již není na speciálním proužku, ale na samotném papíru bankovky. „Mikrotext je tištěn jak tiskem z hloubky, tak tiskem z plochy. Mikrotext číselně označující hodnotu bankovky tvoří konturu velkého hodnotového čísla na lící straně a je i vpravo od portrétu v pruhu základní barvy vybíhajícím do pravého bílého okraje. Na rubové straně je rovněž v pruhu základní barvy mezi státním znakem a pravým okrajem skryt mikrotext slovně označující hodnotu bankovky. Na líci uprostřed u velkého slovního označení hodnoty a na rubu v ornamentu pod státním znakem jsou mikrotextové iniciály [osoby, která je na bankovce portrétována].“³⁶ Toto ovšem neplatí pro bankovky o nominálních hodnotách 100 Kč a 200 Kč. Tam iniciály Karla VI. A Jana Amose Komenského absentují a přítomny jsou pouze mikrotextově znázorněné nominální hodnoty bankovek.

1.1.4 Historický vývoj peněz

1.1.4.1 Potřeba peněz

Vývoj peněz je dán jejich potřebou. Již ze samotné potřeby směny, kterou datujeme k samému vzniku společnosti jako takové, vyplývala snaha obchod ulehčit. Původní systém plateb neobsahoval nic, co by mohlo suplovat hodnotu samotné komodity, jednalo se o barterový obchod, tedy obchod směnou jedné komodity za druhou. Již v dřívějších kapitolách práce zmiňuje, že naturální směna byla zatížena vysokými transakčními náklady. Bylo potřeba, aby oba kontrahenti směny v tu chvíli měli shodné potřeby, respektive potřeby, které dokáže druhý subjekt naplnit. To vytvářelo překážky obchodu – komodity nebyly plně likvidní, občas ze své podstaty nemusely být likvidní vůbec. Proto se již v ranných fázích vzniku společnosti objevovala silná potřeba nahradit barterový obchod platidlem, respektive ho o platidlo doplnit, neboť přímou směnu bylo lze používat jako doplňkový obchodní systém, což v některých kulturách či specifických typech transakcí přežívá dodnes.³⁷

Vzhledem k tomu, na jakém stupni rozvoje se společnost nacházela,

³⁶ ČNB: *Bankovky: Ochranné prvky* [online]. Praha, 2018 [cit. 2019-03-14]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/platidla/ochranné_prvky/ochranné_prvky_1000.html

nebylo ještě možno penězům jejich hodnotu přisoudit, například rozhodnutím centrální moci, tedy zpočátku nemohly existovat takzvané fiat money. Fiat (z latinského „aby se stalo“ či „aby bylo“, v imperativu pak „budiž“) money jsou tedy peníze vytvořené z vůle někoho, jejich hodnota je jim přisouzena („budiž peníze“). Nejsou to peníze plnohodnotné, jejich oběh je totiž nucený.³⁸ Prvotně vznikající peníze byly naopak takzvané peníze plnohodnotné. Jejich kupní síla byla odvozena od jejich faktické hodnoty – samotné peníze byly cenné. Představovaly je totiž zejména drahé kovy. Jednalo-li se o kov v jeho neražené podobě, v podstatě šlo stále o barter, je to jakýsi vrchol komoditního obchodu. Přesto již drahé kovy vykazovaly znaky peněz a měly jejich vlastnosti. Zlato či stříbro fungovalo jako daleko lepší uchovatel hodnoty, než například kožešina.³⁹ Přesto i tato forma peněz měla své nedostatky – například potřeba drahý kov vážit, abychom zjistili jeho cenu, později například určovat jeho ryzost. I v případě drahých kovů se objevila nutnost jejich unifikace pro potřeby placení. Přišel čas mincí.

1.1.4.2 Vznik mincí

V první fázi vzniku mincí se stále ještě jednalo o komoditní peníze. Jejich hodnota se odvíjela od hodnoty drahého kovu, ze kterého byla mince vytvořena. Účelem mincí tedy bylo unifikovat váhu a ryzost kovu. Ten, kdo mince emitoval, používal pro jeden typ mincí zhruba stejné množství kovu o zhruba stejné ryzosti, plátce se tedy mohl spolehnout, že i bez potřeby vážení bude mít druhově určená mince vždy zhruba stejnou hodnotu. V pozdější fázi ale docházelo ke snižování ryzosti či množství použitého drahého kovu při zachování hodnoty mince. Z komoditních peněz se tak vytváří fiat money – peníze neplnohodnotné. Snižováním hodnoty mince samozřejmě došlo k jejich menšímu akceptování subjekty obchodu, na což emitenti museli reagovat tím, že mincím hodnotu mocí

37 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

38 JÁNOŠÍKOVÁ, Petra a Petr MRKÝVKA. *Finanční a daňové právo*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-639-2.

39 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

přisoudili – mluvíme tedy o oběhu nuceném. Emisi obvykle zajišťovalo státní zřízení, ať už formou mincovních regálů či samotnou výhradní emisí. To mohlo vést k problémům (jak zmíněno v pozdější kapitole), ale zároveň to unifikovalo druh platidla v rámci jednoho území. Vycházíme-li z faktu, že peníze již nebyly plnohodnotné, představovaly krom prostředku směny zejména účetní jednotku a zároveň docházelo k rozvoji bankovníctví, dalším logickým krokem bylo zavedení papírových peněz.⁴⁰

1.1.4.3 Vznik papírových peněz

Mince měly kromě zmíněných problémů i další nevýhody. Nepraktická se například ukázala platba v mincích při větších finančních operacích. Mince byly těžké a obtížně se skladovaly. Prvním velkým průkopníkem papírových peněz byla Čína. Již ve 14. století se v Číně papírovými penězi platilo. Problémem se ukázalo, že může-li státní aparát nezřízeně vydávat papírové peníze bez zásadních nákladů (jakými jsou například těžba při ražbě mincí), snadno podlehne iluzi, že peníze si může „vyrobit pro svoji potřebu“. To vedlo za vlády císaře Žen-cunga k rapidní devalvaci papírových peněz, jejichž hodnota klesla poměrně rychle na pouhou sedmdesátinu hodnoty původní. Jako v případě každé inflace, i toto vedlo k propadu akceptace peněz.⁴¹

Hlavní rozmach peněz byl zaznamenán až s nástupem bankovníctví, circa v 17. století. Zde už se bavíme o dokonalém příkladu fiat money. „To, že v roli prostředníka směny mohou fungovat i neplnohodnotné peníze potvrzuje pravidlo, že nezáleží na tom, z čeho jsou peníze dělány, ale že jsou všeobecně přijímány za platební prostředek.“⁴²

Dva základní typy papírových peněz, které se historicky vyvinuly, jsou bankovky a státovky. Státovky představovaly papírové peníze, kterými stát

40 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

41 BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny mimoevropských zemí (stručný nástin)*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 243 s. ISBN 978-80-7380-282-0.

42 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

zajišťoval své potřeby. V podstatě šlo o dluhopisy, které nebylo možno směnit za zlato, poněvadž nebyly zlatem kryté. Platil pro ně nucený kurz a *de facto* šlo o dluh státu vůči občanům, který měl být prostřednictvím stahování z oběhu postupně splácen. Problém samozřejmě nastával tam, kde stát nejenže státopvky z oběhu nestahoval, ale emitoval další a další a tím devalvoval jejich hodnotu. Bankovky vedle toho svoji podstatu odvozovaly od drahého kovu, převážně zlata. Byly za tento kov kdykoliv volně směnitelné a s hodnotu tohoto kovu svázané. V praxi (v rámci směny) tedy mezi těmito dvěma nebylo zásadního rozdílu, krom právní definice a systému krytí, přesto bankovky na rozdíl od státopvek přetrvaly do současnosti.⁴³

1.1.4.4 Zlatý standard

Jak řečeno výše – bankovky byly kryty zlatem a s tímto kovem pevně svázané. Konečný objem zlata byl uložen do soukromých bank a bankovka představovala dlužní úpis, na základě kterého lze zlato z banky vybrat – odtud zlatý standard. Zlato je poněkud nadnesené – banka mohla tuto výplatu provést i v jiných mincích či kovech, podstatou bylo, že šlo o plnohodnotné peníze. „Původně tak bankovky sloužily jako náhrada za drahé kovy vzaté z oběhu⁴⁴ a banka fungovala jako jakási „úschovna zlata“, která po předložení bankovky tuto směnila za zlaté, či jiné kovové mince nebo kovy.“⁴⁵ Od zlatého standardu se nyní již upustilo, nejprve přechodem ke standardu zlatého slitku, následně pak ke zlaté devizi. Měna byla navázána na jinou zahraniční měnu, kterou bylo lze směnit na zlato. V sedmdesátých letech se však opustilo i od krytí amerického dolaru zlatem a demonetizace tak byla dokončena, dá se říci, že od té doby platí latinářsky úsměvné „fiat fiat money“, tedy budiž neplnohodnotné peníze. Do té doby ale platilo, že „Tradiční bankovku lze charakterizovat jako směnku bankéře, splatnou na požádání v měnovém kovu.“⁴⁶

43 HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-006-5

44 Kovy nepodléhají zkáze, nejsou-li vystaveny neblahým podmínkám jako je vlhkost a podobně, tedy slouží jako ideální uchovatel hodnoty.

45 TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

46 LIŠKA, Václav. *Makroekonomie*. Praha: Professional Publishing, 2002. 554 s. ISBN 80-86419-27-4

1.1.4.5 Bezhotovostní peníze

Bezhotovostní peníze v současné době celosvětově tvoří naprostou většinu celé peněžní masy. Jejich účelem je snížit transakční náklady, náklady na výrobu mincí a bankovek a celkově zrychlit platební styk. Jde tedy o peníze depozitní (tedy „někde uložené“, ačkoli v praxi nikde být uloženy nemusí, jde vlastně o peněžní substitut), často pak bývají nazývány jako peníze žirové, bankovní nebo účetní, či dokonce jako quasi peníze (tedy téměř peníze, near money).⁴⁷ Nepočítáme-li termínované peněžní vklady, nejčastější moderní formou jsou platební karty. V České republice jsou velmi rozšířené debetní platební karty, kde zůstatek na kartě je roven našemu předchozímu vkladu na účet. Laicky řečeno „nelze jít do minusu“ není-li aktivována nějaká doplňková služba, jako například kontokorent. Například ve Spojených státech jsou naproti tomu rozšířeny karty kreditní, které *de facto* umožňují majiteli čerpat krátkodobý úvěr v rámci předem definovaného rámce, stricto sensu tedy „jít do minusu, kdy lze očekávat brzké uhrazení závazku.“

1.2 Měnové reformy

1.2.1 Základní teze

Měnovou reformu lze charakterizovat jako zásadní zásah do měnové politiky či měnového systému státu, či jejich zásadní úpravu. Reálný obsah měnové reformy se může značně lišit – může jít o změnu peněžní jednotky, tedy jejího názvu, druhu či systému, o změnu systému emise či oběhu, o změnu vztahu k drahým kovům či vazbu na jinou měnu, o měřítko cen a mnoho dalších.

V rámci konkrétní měnové reformy pak obecně platí, že se mění jedno, více, nebo všechna tato hlediska.

⁴⁷ TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

1.2.2 Účel měnové reformy

Podstatným hlediskem pro vymezení měnové reformy je pak její účel. Všechny kroky, které s reformou souvisí, by koncepčně měly sledovat jediný cíl. Mezi základní dva typy účelů pak lze podřadit⁴⁸ nápravu měny, tedy jakousi snahu napravit nepříznivý měnový stav ve státě, a přechod na jiný měnový systém, například z důvodu odluky. V celé šíři složitých vazeb měnové politiky ale lze najít i jiné důvody pro to, aby se měnová reforma uskutečnila.⁴⁹

První z těchto účelů pak výtečně shrnuje František Vencovský ve svém článku jako proces, který „mění celý peněžní systém státu poté, co došlo k takovému jeho rozvratu a k takovému propadu kupní síly peněžní jednotky, že nelze přejít k úspěšné nové měnové politice, aniž by se rozvrácený peněžní systém nenahradil novým, a to i za cenu úplného nebo jen částečného obětování.“⁵⁰

Je jisté, že měnová reforma sama o sobě vždy nemusí být prostředkem k dosažení nějakého konkrétního cíle, tedy nemusí být ryze účelná. Naopak, z logiky věci vyplývá, že k měnové reformě může dojít i jako k jevu nahodilému, jako k vedlejšímu efektu opatření, která daný cíl sledují. V tomto slova smyslu je třeba měnovou reformu chápat jako jakýsi collateral damage. Měnová reforma samozřejmě nenastane „omylem“ jako efekt nepředvídaný, je ale do určité míry jen doplňkem sledovaného zájmu, jak si můžeme snadno demonstrovat na příkladu měnové odluky v roce 1993. Dobře fungující měnová politika státu a právní rámec, ze kterého tato politika čerpá, pak upravuje i okolnosti, za nichž může k takovému jevu dojít, postup, kterým se stát při tomto řídí, a zejména pak know-how, jak tomuto předcházet.

48 KEYNES, John Maynard. *A Tract on Monetary Reform*. 2009: The Richest Man in Babylon. 220 s. IBAN 978-1607960812

49 Například historik Jakub Šlouf z Ústavu pro studium totalitních režimů se loňského roku vyjádřil tak, že: „Hlavní účel reformy [z roku 1953] spočíval ve zrušení doposud trvajících válečného přidělového systému zásobování obyvatelstva.“ Zde je třeba autorovi výroku oponovat. Ačkoliv to bezpochyby bylo důležitým hlediskem reformy, je třeba ve světle toho jak byla reforma extensivní, hledat zejména důvody jiné. Typicky jimi může být navázání nové československé koruny na ruský rubl, kde lze hledat motivaci spíše politickou, než ekonomickyprávní, dále získání peněžních prostředků pro stát, tedy jakési státní oddlužení, a v neposlední řadě pak i politickou snahu o vyvážení peněžní rezervy různě majetných lidí, tedy různých sociálních vrstev, v souladu se sociální ideou státu.

50 VENCOVSKÝ, František. *Naše měnové reformy*. Finance a úvěr. č. 6. ročník 1993

1.2.3 Měnová sukcese při provádění reformy

Měnová sukcese označuje v podstatě přechod od jedné měny ke druhé. Pakliže stát nahrazuje jednu měnu měnou jinou - novou, je potřeba vytvořit podmínky pro hladký průběh tohoto procesu. Již latinské kořeny tohoto slova, znamenající nástupnictví či následovnictví, k tomuto odkazují.⁵¹

Principem sukcese je to, že nová měna nesmí nijak narušit platnost před jejím zavedením použitých právních nástrojů. Tímto můžeme rozumět například platnost či aplikovatelnost smluv, kde byla specifikována určitá částka (kupní cena, nájemné, smluvní pokuta, atd. - vše vyjádřeno v měně zanikající), rozhodnutí soudu, rozhodnutí správních orgánů či orgánů obdobných, různých jednostranných právních aktů, platebních nástrojů, úvěrů a zejména pak právních předpisů.⁵²

Je potřeba stanovit mantinely, v nichž dojde k provedení změny, tedy reformy. Typickými instituty, které je potřeba k tomuto určit, jsou například převodní kurz (stará měna *versus* měna nová) či časové vymezení toho, kdy bude probíhat výměna starého oběživa za oběživo nové, dále pak stanovení, zda budou měny nějaký čas obíhat simultánně, tedy takříkajíc „vedle sebe“, kdy budou subjekty mít po danou dobu povinnost akceptovat obě měny, či bude-li změna skoková, případně další instrumenty užití pro „zjemnění důsledků“ reformy.⁵³

51 V tomto ohledu je třeba zmínit, že o sukcesi nemůže jít, není-li původní měna nahrazována měnou novou, například dochází-li jen ke změně parity. Sporné hledisko pak autor vidí v tom, že i v rámci například prosté změny hodnoty měny je třeba učinit rozsáhlá opatření, která do určité míry mohou kopírovat kroky při měnové sukcesi. Otázkou tedy je, zda tyto rozdíly nejsou v jistém slova smyslu pouhým formalismem.

52 Srovnej dle: nařízení Rady č. 1103/97/ES ze dne 17. června 1997 o některých ustanoveních týkajících se zavedení eura, ve znění nařízení Rady č. 2595/2000/ES ze dne 27. listopadu 2000, nařízení Rady č. 974/98/ES ze dne 3. května 1998 o zavedení eura, ve znění nařízení Rady č. 2596/2000/ES ze dne 27. listopadu 2000, nařízení Rady č. 2169/2005/ES ze dne 21. prosince 2005 a nařízení Rady č. 1647/2006/ES ze dne 7. listopadu 2006 a nařízení Rady č. 2866/98/ES ze dne 31. prosince 1998 o přepočítacích koeficientech mezi eurem a měnami členských států přijímajících euro, ve znění nařízení Rady č. 1478/2000/ES ze dne 19. června 2000 a nařízení Rady č. 1086/2006/ES ze dne 11. července 2006

53 Příkladem takovéhoho nadstavbového institutu, který si za cíl klade usnadnění přechodu od jedné měny k druhé, může být duální zobrazování cen v měně staré – zanikající a měně nové – implementované. Typicky můžeme zmínit příklad Slovenské republiky, kdy tato povinnost platila v souvislosti s přechodem na euro od 8. srpna 2008 a vyplývala ze zákona č. 659/2007 Z.z. o zavedení meny euro v Slovenskej republike. Dlužno podotknout, že faktická měnová reforma proběhla ke dni 31.12.2008, tedy tato povinnost duálního zobrazení cen přišla ještě před zavedením eura a trvala ještě celý rok po jeho zavedení, tedy do 31.12.2009.

Právní dopad sukcese v tomto ohledu bude takový, že veškeré odkazy v dokumentech, ať už smluvních či například rozhodnutích, které kalkulovaly s měnou starou, musí být bez dalšího přepočítány (dle přepočítávacího koeficientu) na měnu novou. Vzhledem k zásadě *pactu sunt servanda* není třeba vytvářet redigované „přepočítané“ verze smluv či rozhodnutí. Strany se chovají, jako by odkaz v dokumentu byl v nové měně *ex tunc*.⁵⁴ Přesto dle autorova názoru toto nemusí vždy reálně splňovat kontinuitu závazku, tedy nijak podstatně nezměnit postavení stran. Měnová reforma je proces komplexní a je potřeba brát v potaz, že pozice nové měny se může rapidně změnit. V případě přepočtení dle koeficientu a následné prudké devalvace nové měny tak může být pohledávka vyplývající ze smlouvy i potenciálně částečně znehodnocena (kdy například výše smluvní pokuty není přepočítávána dle REPO sazby centrální banky a tedy pohyb měny z pozice kurzu nebere v potaz). Tyto měnové „teplotní šoky“ lze v očekávání měnové reformy do určité míry krýt fakultativními instituty občanského práva, například alternativním plněním. V praxi by však mělo být obecně zajištěno, že nároky vzniklé v jedné měně plynule přejdou do měny nové, respektive budou nově vyjádřeny (vyčísleny) v měně nové. Toto vychází z obecného principu ochrany práv jednotlivce a v kontinentálním právu je tento prvek upřednostňován před složitými právními „bypassy přechodu od měny k měně“, kdy i v naší zemi můžeme sledovat soulad této myšlenky s judikaturou soudů po měnové reformě v roce 1919.⁵⁵

Samozejmě, že všechny tyto podmínky platí jen pro závazky či práva, která vznikla před začátkem měnové reformy, a která jsou uplatnitelná po jejím provedení. Tedy například pro kupní cenu, která byla smluvně před reformou, ale je splatná až po jejím provedení. Z logiky věci není možné před provedením měnové reformy hradit závazky v měně, která ještě není platná (či účinná / uvedená do oběhu), případně kalkulovat výši závazku v měně, která již zanikla. Na druhou stranu, ač je právo obor velmi flexibilní a progresivní, advokáti občas takovou míru přizpůsobivosti nesdílejí, tedy je třeba počítat i s touto eventualitou.⁵⁶

54 PAVLASOVÁ, Gabriela. *Právní aspekty měny euro*. Právní rádce. č.9, ročník 2000

55 Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 11.12. 1923. Rv I 348/23,č. 324 Sb. n.s.

56 Podobně, jako se ještě 5 let po nabytí účinnosti zákona č. 89/2012 Sb. stále najdou advokátní matadoři, kteří, využívaje svých dekádu starých vzorů nájemních smluv, odkazují v textu dokumentu na ustanovení Obchodního zákoníku.

2. Měnové reformy v českých zemích do roku 1917

2.1 Počátky peněz na našem území

Na území dnešního českého státu přišli naši předci zhruba v 6. století našeho letopočtu. To ovšem neznamená, že byla tato země do té doby liduprostá. Dlouhou dobu před příchodem starých Slovanů v rámci stěhování národů se jako jediný prostředek směny na našem území používal barterový obchod. Dle soudobých poznatků byly předmětem směny hlavně, šátky, kovové plíšky, živá zvířata, u větších transakcí pak zejména dobytek, dále kožešiny, apod. První mince, která se dle archeologických nálezů na našem území vyskytovala, je pak takzvaný biatek.⁵⁷ Biatek je stará keltská mince ze stříbra, pojmenovaná podle vladaře Biateca (též Biatexe). Někdy bývá také nazývána haxadrachma bratislavského typu. Spolu s ním se zhruba v této době objevovaly i statéry (též stříbrné) a duhovky (zlaté).⁵⁸ Bójové, jakožto emitenti těchto mincí, dle některých indicií biateky mezi 3. a 1. stoletím před naším letopočtem dokonce razili na území Čech a Moravy.

Až do 5. století našeho letopočtu se na našem území objevovaly zejména mince z říše římské. I archeologická naleziště z posledních desetiletí potvrzují celkem častý výskyt římských legií na našem území, tedy není s podivem, že legionáři platili mincemi, v nichž jim byl vyplácen žold. Na území Čech tehdy sídlily germánské kmeny, se kterými legie často bojovaly. Takto se k nám dostal například aureus – zlatá mince o váze něco přes 8g, která byla ražena více než čtyři století a její účel byl suplovat ne vždy dostupné stříbro (které bylo pro svou nižší cenu k výrobě mincí vhodnější), případně měděný as.

Ani po příchodu našich předků zde neprobíhala ražba vlastních mincí. Ne jinak tomu bylo v době existence Sámovy říše nebo období říše Velkomoravské, která zanikla mezi lety 906 a 907 našeho letopočtu. První mince, které razili naši

57 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

58 PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku*. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1989. ISBN 80-210-0255-7.

předci na našem území, se tedy objevily až za vlády Přemyslovců.⁵⁹

2.2 Denár

Název naší první mince – stříbrného denáru - byl odvozen od římského denáru (denarius - z latinského dena, tedy deset, poněvadž byl římský denár hodnotou roven právě deseti měděným asům). Ražbu denáru započal Boleslav I.⁶⁰ (knížetem od roku 935 až do roku 972). Toto zavedení ještě samo o sobě nelze považovat za měnovou reformu, ač šlo o reformu týkající se měny. De facto šlo spíše o realizaci měnového statutu. První měnová reforma (respektive v dobovém kontextu nazývána reformou mincovní) přišla až roku 1050 za vlády Břetislava I. Ze systému velkého střížku (průměr mince až 20 milimetrů, váha přes 1 gram) se přešlo ke střížku malému (průměr mince 16 milimetrů, váha pod jeden gram). Zároveň se snížila ryzost ražby. V kontextu dnešní doby by tato opatření vůbec reformou nebyla – změnila se jen velikost mincí. Je ale potřeba mít na paměti, že u plnohodnotných peněz je jejich hodnota určena zejména množstvím drahého kovu. Proto opatření, která bychom dnes již *ab initio* podezřívali z toho, že jsou pouze kosmetického rázu, tehdy měla zásadní dopad a reformní charakter.

Denár (ke konci oběhu již často silně znehodnocený) platil do zavedení brakteátu Přemyslem Otakarem I. Mince to byla tenká, proměnlivé váhy (a tedy i hodnoty), němá (bez jména panovníka) a esteticky nepříliš podmanivá. Vzhledem k tomu, že k ní neexistovaly menší nominální hodnoty, byla lidmi lámána a bylo placeno těmito zlomky. Z toho důvodu ovšem bylo třeba mince při platbě vážit. Tato měna nepřežila ani století, neboť platila jen do roku 1300.⁶¹

59 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

60 Existují teorie, že byl denár ražen již za sv. Václava, nicméně nálezy nejsou dostatečně důvěryhodné, aby bylo lze říci, že jde o nálezy autentické. Dle mínění autora v tomto hraje roli i jakýsi odkaz a popularizace vztahu sv. Václava a současné české koruny. Sv. Václav je přeci jen vyobrazen na dvacetikorunové minci a je považován za patrona a ochránce – vojvodu české země, který nemá dát „zahynout nám ni budoucím“. Lidé mají v rámci tohoto selektivního historického výkladu pak tendenci přisuzovat určité akce historicky favorizovaným osobnostem s nacionálním přesahem, či zapomínat na jejich prohřešky. Karel IV. zůstane navždy Otcem vlasti, ať už byla jeho role v pogromech v Norimberku jakákoliv.

61 SPÁČIL, Bedřich. *Česká měna: od dávné minulosti k dnešku*. Praha: Orbis. 1974.

2.3 Pražský groš

Důvodů k tomu, aby král Václav II. přišel v roce 1300 s mincovní reformou, která byla součástí *Ius regale montanorum*, bylo hned několik. Rozsáhlá naleziště stříbra, rychlý rozvoj českých zemí, snad i snaha o určitou prestiž nahrazení platidla zavedeného knížetem platidlem zavedeným králem. Tak jako tak, groš (z latinského *denarius grossus* – tlustý denár) nebyl narychlo připraveným konceptem, ale dobrým politickým a ekonomickým tahem, připraveným a promyšleným špičkami evropské úrovně. Podle toho také následně vypadalo jeho užívání – groš byl oblíbeným platidlem i za hranicemi zemí Koruny české, přijímán byl i v Sasku, Bavorsku, Polsku a dalších zemích.⁶²

Mince byla oproti své předchůdkyni masivní, vážila 3,5 krát až 4 krát tolik, co denár. Zajímavostí je, že po celou dobu své ražby si zachovala prakticky stejné umělecké provedení. Na rubové straně byla na středu umístěna královská koruna, kolem které se obtáčelo panovníkovo jméno, respektive tedy jeho opis, a nejšířší kruh tvořil nápis „Z Boží milosti král český“ (v latinském originále *DEI GRATIA REX BOEMIE*). Na lícové straně dominoval heraldický dvouocasý lev s královskou korunou na hlavě, kterého obkružoval nápis *GROSSI PRAGENSES*, tedy pojmenování měny: Pražské groše. I z tohoto lze ocenit návaznost současné české koruny na tradici ražby v českých zemích. Heraldický lev dominuje i dnes líci každé mince, jednokorunová mince má pak navíc i rubovou stranu velmi podobnou.

Největším problémem grošů se ukázala kolísavá kvalita. Zpočátku až nadstandardní ryzost se v době nástupu Lucemburků na český trůn začala postupně zhoršovat. Nebylo to vinou Lucemburků, ti se naopak výnosy snažili dosáhnout poctivější ražby, ovšem jejich snažení nikdy nemělo dlouhého trvání. Groše se razily v Kutné Hoře (ražba v blízkosti místa těžby snižovala transakční náklady). V době husitských válek však byla Kutná Hora pod kontrolou katolíků, ražba tak byla dočasně přesunuta pražským městským svazem do hlavního města (respektive probíhala duálně na dvou místech). Drobné mince, které byly

⁶² VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

zavedeny již Mincovním řádem z roku 1384 (jeden groš byl roven sedmi penízům, 14 haléřům či 28 obolům), se v této době dokonce razily bez obsahu drahého kovu. *Largo sensu* tak šlo o jedny z prvních kreditních peněz v Evropě. Pověst a kvalitu groše napravil novým mincovním řádem až Jiří z Poděbrad v roce 1469.⁶³

Zahraniční trh si již ve čtrnáctém století vyžádal i minci zlatou, tedy se za vlády prvních tří Lucemburků razil i zlatý dukát. Neměl však dlouhého trvání. Stříbro hýbalo světem.

Mincové schisma, které se objevilo se vznikem jáchymovských thalerů (tolarů), vyřešili nastoupivší Habsburkové. Ferdinand I. ve světle svých centralizačních snah jáchymovskou mincovnu jednoduše zabavil, aby mohl uplatnit svoji vizi jednotné měny: tolaru. Groš ještě nějakou dobu existoval paralelně s tolařem, jeho poslední ražba byla provedena v roce 1547.⁶⁴

2.4 Tolar

Pojmem tolar rozumíme hned celou řadu tolarových mincí. Obvykle bývají nazývány dle panovníka, který vládl v době jejich emise. S panovníky se také často měnilo řemeslné provedení mince, tedy ražba na rubu i líci, potažmo i velikost mince. Jako první započal s ražbou mincí hraběcí rod Šliků. „Své mince zde razili nejprve Šlikové, kterým však mincovní právo brzy odebral král Ferdinand I. Habsburský, jenž zdejší stříbrné bohatství potřeboval k naplnění královské pokladny. Rostoucí význam těžby nejlépe ilustruje fakt, že v roce 1524 dosáhl čistý výnos dolů částky 166.023 tolarů a do roku 1528 bylo z jáchymovského stříbra vyraženo na 2,2 milionu tolarů, přičemž drobných mincí mohlo být až ke čtyřem milionům. Rostl také počet obyvatel, který se kolem roku 1533 ustálil na osmnácti tisících. V tomto roce rovněž dosáhla svého vrcholu těžba, neboť stříbra se vykutalo přes 14.000 kilogramů. Ekonomický rozmach se

63 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

64 VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2000. ISBN 80-86182-36-3.

projevil ve všech oblastech života. Ačkoliv bylo město kvůli podnebí závislé na dovozu potravin z vnitrozemí království i ze sousedního Saska, v polovině 16. století zde působilo sto cechů.⁶⁵

Ferdinand I. Habsburský ve snaze o vytvoření reálné unie započal své snahy o vytvoření unie měnové. V centru tohoto dění měl nově stát tolar. Posilněn vítězstvím nad stavovským odbojem začlenil Ferdinand tolar definitivně do měnové politiky státu a stanovil jeho nižší nominály (jeden tolar představoval 30 grošů, 210 velkých penízů či 420 malých penízů). Jeho následovník císař Maxmilián II. měl ovšem vlastní vizi měnové politiky a pokusil se na našem území implementovat říšský mincovní řád z roku 1559, kterým by byl novou měnou ustanoven zlatník, dělící se dále na krejcary. Tato snaha nebyla úspěšná, přesto se krejcar objevil jako mince doplňková, mající poněkud absurdně stanovenou hodnotu za použití zlomku (1/3 groše). Po bitvě na Bílé hoře a porážce druhého stavovského odboje mělo dojít k celkovému zjednodušení celého systému. Císař Ferdinand II. ovšem udělal chybu, když se pokusil mincovní regál „privatizovat“, respektive pronajal ho soukromým osobám. Z šestice jmen můžeme zmínit například známější figury Albrechta z Valdštejna a Karla z Lichtenštejna. Toto šestičlenné consorcium se ruče vrhlo na ražbu něčeho, co začalo být později známo jako „dlouhá mince“. V praxi šlo o tolar s extrémně nízkým obsahem stříbra. Tohoto využili hned dvakrát – znehodnocené peníze použili k výhodnému nákupu nemovitostí a zároveň „přebytečný kov“, tedy nezužitkované stříbro, které měly mince původně obsahovat, pokoutně odklidili do vlastních kapes. O tom, v jakém měřítku způsobili škody, svědčí i fakt, že císař nejenže consorcium regál následně odebral, ale musel dokonce vyhlásit velkou kaládu, tedy *de facto* státní bankrot, patentem ze dne 14. 12. 1623.⁶⁶

Leopold I. následně zavedl systém dvou mincí – běžných, které měly hodnotu pevně stanovenou, a hrubých, jejichž hodnota byla do určité míry dynamická. Tento systém byl zrušen až za vlády Marie Terezie. Zrušení přineslo větší míru

65 VYTLAČIL, Lukáš M.. Příběh renesančního Jáchymova. *Evangelicus* 2017 [online]. Praha, 2016, 42-45 [cit. 2019-03-24]. Dostupné z: https://www.academia.edu/30089312/Příběh_renesančního_Jáchymova_The_story_of_renaissance_Jáchymov

66 NEMEŠKAL, Lubomír. *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0188-3.

jistoty například v rámci spoření či dlouhodobých investic, neboť hodnota i vyšších nominálů nyní zůstávala fixní – například tolar měl stálou hodnotu 120 krejcarů. Marie Terezie též posunula tolar až na druhou pozici. Základem měnové soustavy se stal zlatý. Přesto se v určitém slova smyslu s tolařem setkáváme dodnes – právě od této měny se vyvinulo pojmenování dolar (případně dollar), který je používán Spojenými státy americkými, Kanadou, Austrálií, Novým Zélandem a bezpočtem dalších zemí. Například jen Východokaribský dolar používá osm autonomních států.⁶⁷

2.5 Zlatý a bankovky

S rozvojem konvenční měny a bankovníctví se do centra dění přesunul zlatý. Na mincích byl vyražen nápis „florin“ (odtud zřejmě i maďarský forint), na bankovkách pak „gulden“. Jeden zlatý měl hodnotu poloviny tolaru a používal se od roku 1754 do roku 1892. V polovině padesátých let 19. století Rakousko-Uhersko prošlo další významnou změnou: došlo k decimaci měnového systému. Převodník nadále vypadal takto: 1 tolar = 2 zlaté = 100 krejcarů.⁶⁸

V létě roku 1762 byly též v monarchii prvně vydány bankovky. Oproti například Švédsku, kde bankovky začaly obíhat již v roce 1661, mělo Rakousko-Uhersko 100 let zpoždění. Výhradní právo jejich emise měla Vídeňská městská banka. Bankovky byly proto všechny opatřeny nápisem Wiener-Stadt-Bankozettel. Odtud se vžilo i lidové pojmenování „bankocetle“. Během 30 let od svého vzniku se do oběhu dostalo bezmála 71 milionů zlatých v bankovkách. Monarchie byla ve finančních problémech, bankovek bylo v oběhu moc a tak lid upřednostňoval mince i přes veškerou snahu státního aparátu o používání papírových peněz.⁶⁹ V roce 1811 situace vyeskalovala do dalšího bankrotu, který se Rakousko-Uhersko rozhodlo vyřešit vpravdě originálním způsobem: jednoduše přes noc ukončilo platnost všech bankovek v oběhu a jejich náhrada probíhala

67 Dle seznamu měn států ISO 4217.

68 VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2000. ISBN 80-86182-36-3.

69 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

v kurzu 1:5 v neprospěch jejich držitelů.⁷⁰ Zlaté platily až do roku 1892, kdy byly nahrazeny Rakousko-Uherskou korunou.

2.6 Rakousko-Uherská koruna

Koruna, nová měna, která na rozdíl od denárů a tolarů odvozovala svoji hodnotu od zlata⁷¹, byla zavedena roku 1892. V rakouských zemích byla nazývána die Krone, v maďarských pak korona. Existovala jak ve formě mincí, tak bankovek, a jedna koruna byla rovna 100 haléřů. Zvláštností je, že nominální hodnoty mincí a bankovek se do určité míry překrývaly. Pomineme-li haléřové mince o nominálních hodnotách 1h, 2h, 10h a 20h, byly raženy mince o hodnotách 1, 2, 5, 10, 20 a 100 korun, přičemž jen poslední tři jmenované byly raženy ze zlata. Bankovky vedle toho nezačínaly na nominální hodnotě například 50 korun, jak bychom dnešním prizmatem mohli očekávat, ale byly tištěny v nominálních hodnotách 1, 2, 10, 20, 25, 50, 100, 200, 1000 a 10000 korun, minimálně na pěti hodnotách se tedy potkávaly s mincemi a tvořily tak duální reprezentaci nominální hodnoty měny.

Samotné zavedení koruny bylo ukázkou relativně elegantně provedené měnové reformy. Po předchozích divokých zkušenostech se státní aparát rozhodl přechod neuspěchat. Přechodné období, během kterého se počítalo duálně, tak trvalo celých 8 let (až do 1. 1. 1891). Takto pozvolně docházelo i ke stahování měny předchozí, jejíž platnost byla sice formálně ukončena již v roce 1892, ale vzhledem k plnohodnotnosti mincí s nimi bylo možno dále platit. Mince byly zachytávány obchodníky, kteří je přijímali, ale již nevraceli do oběhu. Takto šlo se starou měnou formálně platit až do roku 1929, což je fascinující vzhledem k tomu, že mezitím proběhl rozpad Rakouska-Uherska a tedy i měnová odluka. Reálně ale již z původní měny v oběhu počátkem nového století mnoho nezbylo.⁷²

70 Srovnej s československou měnovou reformou z roku 1953 – v obou případech byly finanční závazky státu přeneseny na obyvatele poměrně podle množství hotovosti, které měli v držení.

71 Hodnota stříbra totiž na světových trzích dlouhodobě klesala. Mince o nominálních hodnotách 10, 20 a 100 korun byly raženy ze zlata o ryzosti 900/1000 – jednu desetinu tvořila měď.

72 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

Zejména pamětníci však stále jako účetní jednotku používali zlatkovou měnu, tedy počítali v ní. To je pochopitelné – člověk je tvor zvyku a co se jednou naučí, jen těžko opouští. Zakořeněnost některých zvyků je až příznačně fascinující. Jakmile se například circa kolem roku 1904 dostala do oběhu nová pětikorunová bankovka, lid ji bez zaváhání začal slangově označovat jako „pětku“. Její hodnota totiž odpovídala původní pětizlatkové státovce. K nelibosti c. k. úředníků tento zvyk přetrval i přes důrazné vládní nařízení z roku 1908, kde byl lid nabádán k počítání v nové měně, a nejen to.⁷³ Tento výraz se pro v současné době platnou desetikorunovou minci České republiky stále běžně používá (například cena 20 Kč vyjádřena jako: „dvě pětky“), a to bez ohledu na fakt, že od vzniku tohoto výrazu uběhlo již 115 let. Obdobně je stále v lidové mluvě přítomná fráze „nestojí ani za zlamanou grešlí“, používaná ve smyslu: „Nestojí za nic“. Toto odkazuje k drobné minci zvané grešle, používané paralelně s tolarem, která již pro svoji drobnost, tenkost a použitý materiál (měď) měla sama o sobě malou hodnotu, přesto byla pro „rozměnění“ (použití zlomku její hodnoty v platebním styku) lidmi lámána a bylo placeno těmito úlomky. Stejně tak někoho, kdo je schopen pro finanční obnos udělat cokoliv, označujeme slovem „zagroškudla“, tedy složeninou slov „za groš kudla“ implikující, že by tato osoba byla schopna za finanční obnos jednoho groše spáchat vraždu (použít kudlu).

Rakousko-Uherská koruna nepřežila dlouho, nebylo to však proto, že by koncepčně byla špatně provedena, či že by její implementace měla nějaké zásadní nedostatky. Jednoduše nemohla přežít rozpad říše, na jejímž území platila. Přesto se jednalo o měnu tak funkční, že byla v rámci měnové odluky přijata nástupnickými státy – vznikly tak koruny Rakouská, Maďarská, Československá a Jugoslávská. Z právního pohledu lze toto ovšem do určité míry přičíst i recepci rakousko-uherského práva, kdy recepční zákon stanovil v článku 2, že: „Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.“⁷⁴ Pro státy, které si prošly přehršlemi měnových reforem a opatření v relativně krátké době, bylo snazší nevymýšlet celý systém od znovu, jen ho upravit pro své prostředí a trh.

73 VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

74 Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., recepční zákon

3. Měnové reformy v českých zemích od roku 1918

3.1 Měnová reforma z roku 1919

„Po skončení války bylo nutné v nově vzniklém Československu podniknout radikální a rychlé kroky vedoucí ke stabilizaci ekonomického vývoje, vzniku samostatné měny a stlačení inflace na nízké úrovni. Inflace byla na území bývalého Rakousko-Uherska vysoká z důvodu financování válečných výdajů emisí nekrytých bankovek. Razantní měnová reforma pod taktovkou ministra financí Aloise Rašína měla tři navazující fáze: (i) vytvoření samostatné čs. měny, (ii) provádění deflační politiky a (iii) následná stabilizace cen a zavedení tzv. zlaté měny.“⁷⁵

Státy bývalé říše se topily v dlužích a bylo tedy potřeba oddělit inflační vliv jejich měn a staré Rakousko-Uherské měny na nově vznikající Československou korunu. Opatření bylo potřeba provést co nejdříve, a tedy nebylo možno podrobně připravit návrhy nové měny. Rašín přišel s prozatímním řešením – kolkováním starých bankovek. Celá akce byla organizačně velmi náročná, neboť spočívala zároveň v zamezení toho, aby se sem další bankovky dostávaly a naopak, tedy bylo potřeba uzavřít hranice a dokonce i omezit mezinárodní poštovní styk, k čemuž došlo na přelomu února a března 1919.⁷⁶ Sám Rašín nechal v tiskárnách Haase a Politika vyrobit kolky o hodnotě jednoho procenta nominální hodnoty daných bankovek, a tyto se následně na bankovky lepily. Zároveň došlo k zadržení určitých typů bankovek a mincí, s kterými se pro další oběh již nepočítalo, a tedy z něj byly staženy. Tím byla uzavřena první fáze.⁷⁷

Ve druhé fázi bylo potřeba učinit kroky proti výše zmíněným inflačním vlivům. Rašínova deflační politika spočívala v tom, že při kolkování bankovek byl určitý objem oběživa (zhruba třetina) zadržen jako nucená půjčka státu. Půjčka byla úročena jedním procentem. Toto ovšem fungovalo jako jednorázové řešení.

75 Vznik a stabilizace samostatné československé měny. ČNB [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/1_vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/

76 Celá oprace byla přísně utajována a byla k ní mobilizována i armáda.

77 Měnová odluha. ČNB [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: http://www.historie.cnb.cz/cs/emisni_cinnost/menova_odluha/index.html

Proto Rašín proceduru ještě doplnil o krok zavedení daně z majetku a daně z přírůstu majetku. Nicméně výsledky nebyly takové, jaké si vláda představovala a v jaké doufala. V roce 1920, tedy jen o rok později, ceny stále rapidně rostly. Vláda se tak vydala cestou ovlivnění devizového trhu prostřednictvím intervencí financovaných ze zahraničních půjček. To se ukázalo jako o mnoho funkčnější a inflace se dokonce přenesla do záporných hodnot.⁷⁸ Samozřejmě posílení měny s sebou také neslo nějaká negativa. Už v roce 1923 bylo možno ve srovnání za 24 měsíců zjistit, že došlo ke snížení cenové hladiny o 43 %, export klesl o 53 %, naproti tomu nezaměstnanost v tomto období vzrostla ze 72 tisíc na 207 tisíc nezaměstnaných.⁷⁹

„Stabilizace kurzu a nízké cenové hladiny a zavedení zlaté měny měly být poslední fází Rašínovy měnové reformy. [Přechodu] koruny ke zlatému standardu mělo být dosaženo pomocí půjček (Dohoda Czechohan) v zahraniční měně a navyšováním zlatých rezerv. Vedle dobrovolných darů a čtyřleté 4% půjčky ve zlatě, stříbře a valutách mělo k tomuto účelu sloužit rovněž zavedení tzv. nabídkové povinnosti, tj. povinnosti všech subjektů nabídnout Československé devizové ústředně k odkupu valuty a devizy za jí stanovený kurz. Hlavního cíle bylo dosaženo, koruna se v listopadu 1929 stala [měnou zlaté devizy]⁸⁰, i když původní Rašínův plán stabilizovat cenovou hladinu na předválečné úrovni se ukázal jako příliš ambiciózní. Rašínova reforma zároveň vytvořila podmínky pro stabilizaci ekonomiky a její růst v delším období.“⁸¹ Rašín se však již třetí fáze nedožil – 5. ledna 1923 byl v ranních hodinách v blízkosti svého bydliště střelen do zad střelnou zbraní. Atentát spáchal anarchokomunista Josef Šoupal, toho času devatenáctiletý. Rašín v důsledku zranění nejdříve ochrnul a záhy na to zemřel.⁸²

78 Rašínova měnová reforma. ČNB [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: http://www.historie.cnb.cz/cs/emhttp://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/1_vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/rasinova_menova_reforma.htmllisni_cinnost/menova_odluka/index.html

79 KODEROVÁ, Jitka, Milan SOJKA a Jan HAVEL. *Teorie peněz*. 2., rozš. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-640-0.

80 Mezi zlatou měnou a měnou zlaté devizi je značný rozdíl.

81 Rašínova měnová reforma. ČNB [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z: http://www.historie.cnb.cz/cs/emhttp://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/1_vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/rasinova_menova_reforma.htmllisni_cinnost/menova_odluka/index.html

82 BOROVIČKA, V. P. *Atentáty, které měly změnit svět*. Vyd. 2., rozš. Praha: Baronet, 2007. ISBN 978-80-7214-978-0.

Nové československé státopvky se do oběhu dostaly až v průběhu 20. let na základě zákonů č. 347/1920 Sb., o akciové bance cedulové a č. 102/1925 Sb., o zřízení Národní banky Československé.

3.2 Měnová reforma z roku 1945

Reformu z roku 1945 nelze vnímat izolovaně. Vzhledem ke specifické situaci konce druhé světové války a roli, kterou v ní náš stát sehrával při okupaci nacistickým Německem, je potřeba nejdříve vykreslit okolnosti, které nepřímo k měnové reformě vedly. Nejde o reformní okolnosti v pravém slova smyslu, ale několik zásahů do měny se objevilo již v době předválečné.

Ve třicátých letech se československá měna stále ještě vzpamatovala z dopadů hospodářské krize. Rozpínavost Hitlerovského Německa byla také problémem, kterého si byla většina obyvatel dobře vědoma. Zákonem č. 142/1936 Sb. byla spuštěna půjčka na obranu státu, která spočívala v úpisu dluhopisů. Obyvatelstvo se kolektivně zúčastnilo a záhy se podařilo upsat přes tři a půl milionu korun českých. Zhruba v této době ovšem byla potřeba korunu českou devalvovat (což proběhlo dokonce dvakrát s odstupem dvou let). Prostředky získané na obranu státu však zůstaly nevyužity – Michovská konference ze dne 29. září 1938 nás územně rozbila odtržením pohraničí (v krátkosti následovaná vyhlášením slovenské autonomie). Ačkoliv ještě po Norimberském sjezdu situace v pohraničí vypadala naopak slibně, neboť v reakci na Hitlerovo slovní napadání Čechů se armáda mobilizovala, ke stávajícím 15 pohotovostním oddílům přesunula do pohraničí dalších 29 čet s obrněnými vozidly, k dispozici bylo letectvo a po vyhlášení ostrahy hranic a povolání záložníků bylo koncem září připraveno bránit hranice téměř 500 000 mužů,⁸³ vláda se (zřejmě právem) obávala, že v případě ozbrojeného konfliktu bychom byli za agresora označeni my. Českoslovenští vojáci byly po schválení Mnichovské dohody dne 30. září staženi, opevnění rozebrána, aby nezůstala k dispozici nepříteli, a Německé

83 KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-146-8.

jednotky poté okradly náš stát o pohraničí.⁸⁴

Německá měnová opatření na sebe nenechala dlouho čekat. V pohraničí byla zavedena německá marka, název koruny české byl okleštěn o přídatné jméno a došlo ke změně názvu centrální banky. Následně dokonce němci požadovali náhradu za finance, kterými sudetští němci přispívali do národního hospodářství, a to ve výši zhruba 4 milionů Kč. Ačkoliv tento požadavek nejprve na ministerstvu financí vzbudil spíše pobavení, jelikož byl naprosto absurdní, přesto o něm byli nakonec nuceni hlasovat a dokonce část nároku přiznat. Stát tak přišel o 14 tun zlata, které představovaly zlaté krytí české koruny. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava už byla situace jen horší. Centrální banka byla podřízena centrální bance říšské a do jejího čela byl dosazen německý zmocněnec, což zcela zničilo českou měnovou suverenitu, a kurz koruny byl stanoven vůči marce v poměru 10 ku 1, což hodnotu koruny zadupalo do země.⁸⁵

Ani po válce nebyl stav utěšený. Po naší zemi obíhalo větší množství měn (vedle koruny a marky například slovenská či polská měna) a inflace byla obrovská. Reprezentace české vlády v Londýně už za války přijala fakt, že bude potřeba ihned po skončení války spustit měnovou reformu. Už v roce 1942 nechali natisknout nové české bankovky v celkové hodnotě přes 24 miliard Kč a v roce 1943 je uskladnili v trezoru na území Spojeného království, aby je pak v roce 1945 letecky transportovali do Čech. Problém ovšem byl, že krom bankovek tento měnový a bankovní výbor pod exilovým ministerstvem financí připravil i osnovu měnové reformy, která ne zcela korespondovala s představou exilového centra v Moskvě, alternativy exilové vlády v Londýně. To mělo totiž zásadně odlišnou představu o celkovém hospodářském uspořádání naší vlasti. Dne 4. dubna 1945 se obě skupiny sešly v Košicích a bylo potřeba vytvořit jednotný postup.⁸⁶

84 Ladislav Rašín, předseda Výboru na obranu republiky, údajně prezidentu Benešovi v návaznosti na to řekl: „Měli jsme se bránit. Ustoupili jsme sami. Příští generace nás odsoudí, že jsme bez obrany odevzdali své kraje. V čem má národ vidět sílu, v co má věřit, když jsme mu vzali armádu, která bez výstřelu opouští pozice? K té zbabělosti cizí připojujeme zbabělost vlastní. Je pravda, že jiní zradili nás, ale my zrazujeme sami sebe.“

85 KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-146-8.

86 ŠULC, Zdislav. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. Brno: Doplněk, 1998. ISBN 80-7239-005-8.

Prvním krokem bylo opětovné zavedení jediné měny – československé koruny. K tomu došlo na základě dekretu presidenta republiky č. 91/1945 Sb., o obnovení nové československé měny ke dni 1. 11. 1945. Průběh byl poněkud divoký – primárním cílem bylo zbavit se cizích (inflačních) měn, ale nebyl úplně brán ohled na to, co takový razantní zásah může v budoucnu způsobit.⁸⁷ Vzhledem k tomu, jak nejasné bylo, jakým směrem se bude hospodářský osud země vyvíjet v příštích letech, je to ovšem do jisté míry pochopitelné.

Druhým krokem bylo snížení peněz v oběhu. Staré bankovky byly měněny za nové v poměru jedna ku jedné⁸⁸, avšak pouze do výše 500 Kč. Částky nad 500 Kč byly vázány na vklady a občanům bylo přislíbeno jejich vyplacení po stabilizaci ekonomiky. Tak to alespoň platilo pro osoby fyzické, právnické osoby měly specifický systém uvolňování. Principiálně jde o podobný systém jako u Rašínovy reformy, s tím rozdílem, že při reformě v roce 1919 byla zadržena zhruba polovina hotovosti v oběhu, zde z oběhu zmizely téměř čtyři pětiny peněz. Stran pozdějšího vyplacení nezbyvá než připomenout, že o osm let později proběhla další měnová reforma. Mnoho lidí tedy peníze navázané na vklady v roce 1945 již nikdy nespátřilo. Vzhledem k politické situaci v poválečném období a stranické orientaci některých členů vlády můžeme jen dovozovat, jak moc toto bylo očekávaným a žádoucím výsledkem.

Faktem je, že tyto nežádoucí jevy byly politickými stranami, zejména pak těmi levicovými a východně orientovanými, kompenzovány například různými příplatky, prodloužením dovolené, a podobně. Cílem bylo vyvolat zdání, že propad životní úrovni není nijak zásadní. To se do jisté míry podařilo. Nicméně koncept, ve kterém stát někomu prostředky sebere a následně mu část z nich vrátí v jiné formě, aby dosáhl vděku, svědčí spíše o tom, že měnová reforma neměla být řešením dočasným pouze pro nemožnost odhadnout budoucí vývoj, ale i proto, že prostředky získané bez nutnosti je vracet jsou lepší než ty, co se vrátit musí. Takto bychom mohli o měnové reformě možná přemýšlet jako o jakési předešlé reformy následující, předtančení roku 1953.

87 Podobně jako u divokého odsunu Němců zde můžeme mluvit o divokém odsunu cizích měn.

88 Mince byly prozatím ponechány původní.

3.3 Měnová reforma z roku 1953

Osm let po poslední reformě panovaly na našem území zcela jiné poměry. Přejít od prvorepublikového hospodářského uspořádání k socialismu po sovětském vzoru přinesl řadu problémů v měnové politice. Změna hospodářství tak zásadní, jak proběhla, musela nutně jít ruku v ruce se změnou měnovou. Jako relikv válečného stavu navíc stále existovaly takzvané „potravinové lístky“, tedy lístky na potravinářské a průmyslové zboží. Představitelé státu si byli vědomi toho, že reforma musí být rychlá, zásadní a drastická.⁸⁹ Zároveň očekávali, že nebude příliš populární, proto veškeré přípravy na ni musely být provedeny v naprostém utajení. Mezi další důvody, pro které musela reforma proběhnout, lze zahrnout i v předchozí kapitole zmíněné vázané vklady. Vláda nevěděla, co si s nimi počít. „Byl to balast, s kterým si nové peněžnictví a nové řízení peněžního oběhu nevědělo rady. Tak to vyřešili jednoduše – socialisticky.“⁹⁰

Poněkud rozdmýchaněji než Vencovský shrnují důvody pro provedení měnové reformy pánové Jirásek a Šůla : „Tato absurdní a nelogická hospodářská politika sledující pouze mocenské cíle úzké skupiny lidí musela nutně vést ke krachu. Peněžní reformu v roce 1953 tedy nezavinili šmelináři, buržoasie a druhá světová válka, ale komunistické vedení naší země. Tuto grandiózní loupež uskutečnili z mocenských, politických a ideologických pohnutek. Nermalou měrou přispěl i jejich velmi omezený intelektuální obzor. Odpovědnost za danou tragédii padá tedy plně na hlavy tehdejších vládců a na celý systém jejich režimu, který nazvali ‚socialismem spějícím ke komunismu‘.“⁹¹

Mezi lidmi stále koluje legenda, že reforma byla realizována proto, že ze Sovětského svazu k nám byli kolem roku 1950 vysláni experti na ekonomiku. Sovětští pánové⁹², zvyklí na východní poměry, byli překvapeni luxusem, který

89 EVANSON, Robert, K. *Regime and Working Class in Czechoslovakia 1948-1968*. Soviet Studies, Vol. 37, No. 2 (Apr., 1985). pp. 248-268. 1985: Taylor & Francis, Ltd.

90 VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN:80-238-7796-8.

91 JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha: Svítání, 1992.

92 Těmi měli zřejmě být poradce SBČS Nikolaj Alexandrovič Ivanov a kolektiv.

malý stát ve středu Evropy nabízel. Navíc jako příslušníci nejpokrokovějšího národa na světě byli zváni na večírky, byly jim dávány dary a obecně jim tu bylo moc hezky. Když se pak Sověti ptali, co tady dělají a jestli jejich pobyt má nějaký smysl, odborníkům se tak moc nechtělo domů, že si museli vymyslet práci. Ač je tato vize přinejmenším úsměvná, neboť důvodů ekonomických bylo více než dost, nelze si nevšimnout, že si doba takto progresivně reformní zřejmě žádala měnovou reformu i z marketingových důvodů. Samotné navázání koruny na sovětský rubl v pevném kurzu by zřejmě jako důvod k reformě stačilo.

Přes sebelepší utajení však nějaké informace ven „prosákly“ a lidé se od informační epidemie ze dne 18. května začali v očekávání nějakého ekonomického zásahu v jejich neprospěch připravovat. Koncem května 1953 byly z příkazu ministrstva uzavřeny obchody, což bylo vysvětlováno inventurou, případně jarním úklidem, a projevil se nedostatek zboží. Situace dokonce vyeskalovala natolik, že někteří rolníci odmítli plnit dodávky, byly zavírány další obchody a lidé se srocovali. Ke zklidnění vášní se političtí představitelé rozhodli povolat armádu, veřejnou bezpečnost, státní bezpečnost a lidové milice. Akce byla příznačně pojmenována KULOMET a zasahující členové „úderné pěsti dělnické třídy“ nafasovali ostrou municí, aby bylo možné bránit strategické body, jako například výměnná místa či redakci rudého práva.⁹³

29. května prezident Antonín Zápotocký vystoupil v Českém rozhlase se svým slavným projevem, během něhož mimo jiné pronesl svůj dnes již legendární výrok: „Naše měna je pevná a měnová reforma nebude, všechno to jsou fámy, které šíří třídní nepřátelé.“⁹⁴ Zápotocký neměl jinou možnost, než otevřeně lhát. Mezi lidmi se v atmosféře strachu začínaly šířit legendy horší, než jaká byla realita – například, že výměnný kurz bude jedna ku tisíci, či že novou měnou bude sovětský rubl.⁹⁵

93 MUSILOVÁ, Dana. *Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. Studie a dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha, 1994.

94 Lidé, kteří o pět let dříve poslouchali projev presidenta Klementa Gottwalda na téma „Kolchozy u nás nebudou“ už tušili, která bije. Toto reflektuje i český seriál *Kosmo* vytvořený v produkci České televize z roku 2016, kde ve druhé epizodě tajemník ministerstva vysvětluje ministrově pojem „ruská diplomatická škola“ slovy: „Když rusové něco řeknou, tak to pak udělají přesně naopak.“

95 PESEK, Boris, P. *Monetary Policy of Czechoslovakia, 1945-53*. Journal of Finance, Vol. 13, No. 1 (Mar., 1958), pp. 116-118, 1958: Blackwell Publishing for the American Finance Association.

Den po svém projevu už ale Zápotocký dorazil na mimořádnou 236. schůzi vlády na střeženém pražském hradě a neuvážený výrok z předchozího dne se mu tak rozležel v hlavě, že po ranním projevu na schůzi ÚV KSČ, jehož smyslem byl pravý opak jeho dřívějšího vyjádření, mu dokonce aplaudovali.⁹⁶

Program, kterým měla být provedena reforma, byl v dobovém tisku popsán takto: „Na pořadu schůze byly tyto předlohy:

1. Usnesení vlády republiky Československé a Ústředního výboru Komunistické strany Československa o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží.
2. Schválení vládního návrhu zákona o peněžní reformě a schválení opatření souvisejících s provedením zákona o peněžní reformě.
3. Schválení státních maloobchodních cen potravinářského a průmyslového zboží a některých opatření v oboru ministerstva vnitřního obchodu, ministerstva výkupu a ministerstva zemědělství.
4. Schválení vládního nařízení o opatřeních v oboru mezd, důchodů a některých sociálních dávek v souvislosti se zrušením lístkového systému zásobování.⁹⁷

V praxi tedy smyslem reformy bylo vyměnit staré peníze za peníze nové, zrušit potravinové lístky, zrušit vázané vklady a fixně stanovit výši maloobchodních cen potravinářského a průmyslového zboží. Všechny návrhy byly přijaty. „Po rozpravě, v níž všichni diskutující shodně podtrhli správnost projednávaných rozhodnutí, byla navržená opatření jednomyslně schválena... Jménem vlády podal výklad o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží předseda vlády Viliam Široký; jeho projev byl sledován s živou pozorností a souhlasem všech poslanců... Národní shromáždění schválilo předloženou osnovu. Tím byla 76. schůze Národního shromáždění skončena. Při odchodu zdravili poslanci presidenta republiky Antonína Zápotockého a vládu republiky Československé hlučným, dlouhotrvajícím potleskem.“⁹⁸

Měnová reforma na sebe nenechala dlouho čekat. Byla totiž provedena v

96 *Rudé právo*. 31. 5. 1953, ročník 33, č. 150, strany 1-6

97 Tamtéž.

98 Tamtéž.

řádech hodin. Zákon o peněžní⁹⁹ reformě byl zveřejněn jako zákon č. 41/1953 Sb. a nabyl účinnosti 1. června 1953. Ve stejný den nabyla účinnosti Vyhláška ministra financí č. 45/1953 Sb., o vydání peněz vzoru 1953, stejně jako Směrnice ministra financí č. 159/1953 Úředního listu o způsobu provedení peněžní reformy.

Věrně sociálním hodnotám a smazávání majetkových rozdílů mezi vrstvami, byla výměna peněz stran kurzů politiky konstruována tak, aby znevýhodňovala majetnější. I to se ÚV KSČ dařilo prezentovat jako nutné zlo, nad kterým si umyli ruce. Široký doslova řekl: „Nadbytečné oběživo, které se působením všech těchto činitelů, jakož i záškodnickou činností Slánského bandy a jeho společníků nashromáždilo, není možno likvidovat bez hlubokého zásahu, bez peněžní reformy... Velký význam má skutečnost, že od nyní kurs naší koruny bude pevně svázan se sovětským rublem, který je nejpevnější měnou na světě, měnou země, vítězně krácející k vysokým metám komunismu... Zajištění peněžní reformy se neobejde bez určitých dočasných ztrát, které musí přinést téměř všechny vrstvy pracujícího obyvatelstva. Jsou to však ztráty, které jsou daleko vyváženy velikými výhodami.“

Dočasnými ztrátami pak bylo myšleno krácení při výměně starých peněz za nové. Do částky 300 Kčs totiž bylo měněno 5 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz. Nad částku 300 Kčs pak bylo měněno 50 Kčs starých peněz za 1 Kčs nových peněz. Při částce nad 300 Kčs tak docházelo k desetinasobnému zkrácení. Toto samozřejmě vyvolalo odpor obyvatelstva, které se na poslední chvíli snažilo nakoupit věci, aby minimalizovali svoje ztráty. Obchody však byly vyprodané. Mnoho lidí, kteří své jmění měli v peněžní podobě, přišlo o naprostou většinu svých úspor.¹⁰⁰

Peněžní reforma byla rozhodně počinem kontroverzním a u starších lidí dodnes vyvolává bouřlivé reakce.¹⁰¹ Vzhledem k tehdejší politické a hospodářské situaci dle mínění autora ovšem zřejmě ani jinak být provedena nemohla. Bohužel, stále to není to nejhorší, co socialismus v naší zemi napáchal.

99 Použitý název je „peněžní reforma“, ačkoliv šlo o reformu měnovou.

100 PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl, Období 1945–1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009, 1002 s. ISBN: 978-80-7239-228-5.

101 Ačkoliv dobový tisk informoval o nadšených lidech, slavicích skvělou reformu.

3.4 Měnová odluka z roku 1993

O problematice měnové odluky z roku 1993 se již v krátkosti zmiňuje první část práce. Důvody k měnové odluce nebyly nijak složité – rozpadá-li se stát na dva státy nové, odluka je nutností. I přes rozšířené dogma, že naši měnu používáme od rozpadu československého státu a vzniku samostatné České republiky je třeba připomenout, že koruna česká nebyla v oběhu již od 1. 1. 1993.

Okolnosti rozpadu Československa, zejména pak to, jak narychlo se celý proces koncipoval, neumožnily okamžitý přesun na novou měnu. Ačkoliv koruna česká již teoreticky existovala, tedy byla platná a zákon s ní počítal, neexistovalo žádné prováděcí nařízení, které by ji implementovalo do reálného používání. V obou čerstvě rozdělených státech, tedy jak České republice, tak Slovenské republice, nadále platila měna stará – koruna československá. K vlastnímu rozdělení měn došlo až k 8. 2. 1993, tedy až zhruba 5 týdnů po vzniku samostatného státu. Koruna československá k tomuto dni právně zanikla a nově do oběhu vstoupily koruna česká a slovenská koruna, kdy tyto dvě nově vzniknuvší měny byly vyměňovány za měnu starou v poměru jedna ku jedné, tedy 1 Kčs za 1 Kč či 1 Sk.

Zajímavostí je, že oba státy při tvorbě své měny vycházely z historických odkazů na slavné momenty své finanční historie. Česká jednokorunová mince je jasným odkazem na pražský groš, tedy měnu, na kterou mohou být Češi pyšní, slovenská pětikoruna naproti tomu měla na svém povrchu vyraženou stylizovanou repliku biatecu.

Ač v počátcích byla hodnota české i slovenské koruny shodná, velmi rychle se začaly objevovat rozdíly a slovenská koruna proti té české oslabila. To se po celou dobu existence těchto měn již nezměnilo.

Až do roku 2009, kdy Slovensko přešlo na euro, byly tyto dvě koruny – česká a slovenská – posledními korunami z těch, co vznikly odkazem na Rakousko-Uherskou korunu. Od roku 2009 je poslední z nich koruna česká.

3.5 Perspektiva budoucího vývoje

Mezi občany panuje i v současnosti živá polemika, zda euro přijmout či nikoliv. Bod, na kterém tyto úvahy ovšem stojí a padají, je ten, že Česká republika se k přijetí eura zavázala – otázkou tedy vlastně není „jestli“, ale „kdy“.

Česká republika vstoupila do Evropské unie v květnu roku 2004. Tomu předcházela relativně dlouhá cesta splňování podmínek a kritérií, ale též celostátní referendum uspořádané na základě ústavního zákona č. 515/2002 Sb. Tento zákon byl přijat *ad hoc* pouze pro tuto příležitost, neboť Česká republika žádný obecný zákon o celostátním referendu nemá. Otázka v referendu zněla: "Souhlasíte s tím, aby se Česká republika stala podle smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii členským státem Evropské unie?" a pro Ano se vyslovilo 77,33 % voličů.

Už ve smlouvě o přistoupení (respektive i smlouvami SEU a SFEU v pozdějších zněních) se Česká republika zavázala k přijetí eura. Žádný mezní termín stanoven nebyl. Po počátečním „zaspání“ autor podezírá Čechy z chytráctví, neboť nebylo nic snazšího, než si počkat, jak to dopadne na Slovensku. Situace kolem přijetí eura ale s časem jen vyvolávala ostřejší reakce. Řecká krize, stoupající protievropská nálada – to vše snižovalo preference přijetí eura v České republice, a tak se žádná z vládních stran neměla k tomu tento program prosadit, z obavy ze ztráty voličů. Faktem ale zůstává, že pakliže nedojde k nějakému zásadnímu kroku, například toho, že by Česká republika Evropskou unii opustila (takzvaný Czexit, který prosazovala v posledních volbách do poslanecké sněmovny strana Tomia Okamury, dle termínu Brexit) či toho, že by se Evropská unie rozpadla (případně by došlo k zhroucení eura a byla by potřeba měnová reforma v rámci celé eurozóny),¹⁰² Česká republika bude muset v bližší či vzdálenější budoucnosti euro přijmout.

102 Ekonomka Hana Lipavská například v rozhovoru pro idnes.cz uvedla: „Euro to v žádném případě nebude, neboť eurozóna se do roku 2038 rozpadne. Otázkou je, zda vůbec následující dvě dekády přečká Evropská unie v dnešní podobě. Koruna oproti tomu zůstane českou měnou, kterou ostatně je nepřetržitě od roku 1919. Pravděpodobně bude měnou silnější s vyšší kupní silou.“ Zdroj: https://www.idnes.cz/finance/banky-a-sporeni/penize-2038-experti-ekonomove-euro-ceska-koruna-kryptomeny-forma-placeni-hotovost.A180419_144832_sporeni_sov

Klíčovou otázkou je: jak jsme daleko? Přijetí eura je relativně složitý a zdlouhavý proces. V první fázi je potřeba podniknout přípravy na vstup do systému směnných kurzů ERM II, což spočívá v koordinaci měnové politiky s politikou EU a absolvování přístupové procedury, která má stát připravit na druhou etapu. Tato první etapa může mít různou délku v závislosti na okolnostech a státu.

Ve druhé etapě pak stát funguje v rámci výše zmíněného systému směnných kurzů ERM II. Tato etapa trvá minimálně dva roky. Posuzuje se, jak zdařile stát plní kritéria, což je vyhodnocováno orgány Evropské unie. Etapa je zakončena rozhodnutím Rady EU o zrušení výjimky pro zavedení eura.

Třetí fáze je samotná fáze příprav. Trvá až do samotného vstupu země do eurozóny. Na úrovni státu toto znamená především legislativní úpravu. Kromě předvídatelného zákona o zavedení eura je potřeba vyřešit dikci stovky předpisů, které operují s konkrétními částkami v Kč, například z oblasti sociálního zabezpečení. Je potřeba připravit plán výměny, kurz směny, datum vstupu do eurozóny, zajistit dostatek hotovosti k výměně, přepočít veškerých pohledávek státu vůči třetím osobám a řadu dalších věcí.

Česká republika v tuto chvíli stále ještě nezačala ani s první etapou. Pakliže bude euro zavedeno, nelze toto v horizontu tří let očekávat ani s vrcholnou dávkou optimismu.¹⁰³ Autor je ovšem toho mínění, že s ohledem na současnou protievropskou náladu společnosti by nyní nebylo přijetí eura správným krokem. Z průběhu měnových reforem na našem území je zřejmé, že mají-li lidé pocit, že reforma takřkajíc „jde proti nim“, tedy jsou-li převážně proti této reformě, vytváří to sekundární problémy s její akceptací.

Naše měna je jako Česká republika sama – není nijak zvlášť významná, ceněná, či obdivovaná, má ale dlouhou tradici, snoubí v sobě historii a moderní přístup, je relativně stabilní a pod povrchem se ukrývá více, než je na první pohled patrné. Přijmout euro není nutně špatně. Ale ne dnes.

103 Případně pesimismu v závislosti na postoji čtenáře.

Závěr

Diplomová práce mapuje vývoj platebního styku na našem území a soustředí se v tomto kontextu na měnové reformy. Je dělena na tři kapitoly – první teoretickou a další dvě historické.

První kapitola popisuje teoretické vymezení práce – problematiku peněz, měny, měnových reforem a měnové politiky, stejně jako na terminologii, která je zásadní pro další části práce.

Druhá kapitola se pak věnuje samotným měnovým reformám a drobnějším měnovým opatřením, stejně jako vývoji platebního styku, od circa 5. století před naším letopočtem až do roku 1917, respektive do počátku platnosti Rakousko-Uherské koruny.

Třetí část pak navazuje na druhou od rozpadu Rakouska-Uherska a cílí na čtyři hlavní měnové události novodobé české (československé) historie – měnové reformy z let 1919, 1945, 1953 a měnovou odluku z roku 1993. Závěrem pak ještě v krátkosti nastiňuje možný budoucí vývoj naší měny.

Vzhledem k tomu, že se jedná o absolvenstkou práci studenta práva, je kladen velký důraz na to, aby práce nezkouzla do hlubokých ekonomických vod, ale uchovala si svoji právnickou podstatu. V případě měnových reforem však není možné na problematiku nazírat prismatem čistě právním či čistě ekonomickým. Jedná se o komplexně ekonomickoprávní fenomén a jeho ho třeba takto vnímat.

Stejně tak v historických částech práce, zejména pak v kapitole druhé, by bylo možno jen kuse výčtem zmínit každou minci, každý dílčí aspekt měnové politiky, změnu ražby apod. Práce se tomuto zásadně vyhýbá, neboť by tomu tak bylo na úkor přehlednosti a kvality podávaných informací. Většina drobných měnových opatření neměla zásadní vliv na naše dějiny a autor je tak často jen letmo zmiňuje či zcela vynechává, aby kvalitu práce nesnížil množstvím nepřehledných informací.

Ambicí práce bylo zejména podávat zjištěné závěry jazykem, který si udržuje akademickou úroveň běžnou pro vědeckou práci, zároveň se však nesnaží informace podávat přehnaně kuse a odpersonalizovaně. Práce se snažila být zejména srozumitelná a to nikoliv za cenu přehnané simplifikace. Ať už je práce čtena odborníkem či laikem, informační přínos čtenáři by měl být zhruba stejný. Práci by tak měla být vhodným studijním podkladem pro studenty jak právních dějin, tak finančního práva.

Jsme národem slavné historie. Dějinami jsme procházeli hrdě s hlavou vztyčenou. Ekonomický aspekt tohoto je neméně důležitý, než ty ostatní. Práce rýsuje přímku mezi úsvitem naší dávné minulosti jako národa a bodem, ve kterém se nacházíme nyní. Jen budeme-li vědět, odkud kráčíme, můžeme odhadnout náš budoucí směr. Pakliže budeme znát chyby, které jsme dříve udělali, a poučíme se z nich, můžeme jako národ růst a snázeji překonávat překážky, které v budoucnu potkáme.

Resumé / Summary

The diploma theses maps the development of payments in the area of the current Czech Republic and it focuses on the topic of monetary reforms. It is divided into three main parts (chapters), the first one being theoretical, the other two historical.

The first chapter covers the problema of money, currency, monetary policy as well as the background needed for the purpose of this theses. It shortly describes the methodology of monetary reforms and explains the needed vocabulary. It also describes our currency nowadays, its form and features – security ones or others. Given the fact the theses is created by a student of law, it tries hard not to slide out of the lawyer prism into the deep waters of economy. Yet the problematics of monetary reforms tend to be extremely complex. There is no law or economy approach. To truly apprehend the topic, one must combine the law approach and the economy approach into one in order to create an objective and systematic picture.

The second chapter, named Czech monetary reforms before 1917, basically maps the development of payment within our borders. The subchapters are named by the currency mainly used in the described period. Observed time-line starts approximately in th 5th century B.C. and it goes on up to the last days of Austrian-Hungarian monarchy, respectively to the end of the Great War (World War I). In order to keep the presentation organised and synoptical, the theses focuses only on several great events in the area of monetary policy. It is a rather long period of time to keep track on every coin, every single devaluation, every change of the technique to create money. Most of these events did not have a significant impact on the monetary policy of our country, also it is not a purpose of the theses to find every bit of available information and compile them. The theses monitors the need for those changes, their succes, their problems and creates a mosaic of historical data. Also the ambition of the theses is to present the data in scientific yet very understandable way as if it was created for studying purposes.

The same methodology is applied in the third and final chapter of the theses, named Czech monetary reforms after 1918. The subchapters are named after the four main monetary events of our new history – monetary reforms of 1919, 1945, 1953 and 1993. Obviously, there were a lots of insignificant or partial monetary events in between those large reforms. Some of them are subsumed under the major ones, some of them are only briefly mentioned. The last subchapter discusses the problematics of Euro. Again, the theses does not try to sorely describe every aspect of it. It is more of an extension, foreshadowing of the possible future path even.

We are a nation of great history. We came through centuries proudly with our heads held high and the economical factor of it is as important as the other ones. The theses tries to draw a line from the dawn of our history as a nation to the place we are standing at right now. Only with the knowledge of where we are coming from can we foresee where we are heading. Only by knowing the mistakes we have previously made and learning from them can we grow and overcome the obstacles in the future.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

BALÍK, Stanislav; BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny mimoevropských zemí (stručný nástin)*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 243 s. ISBN 978-80-7380-282-0.

BOROVÍČKA, V. P. *Atentáty, které měly změnit svět*. Vyd. 2., rozš. Praha: Baronet, 2007. ISBN 978-80-7214-978-0.

FUCHS, Kamil a Pavel TULEJA. *Základy ekonomie*. 2. upravené. Praha: Ekopress, odborné nakladatelství, 2005. 348 s. ISBN 80-86119-94-7.

HOLMAN, Robert. *Ekonomie*. 5. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-006-5

JÁNOŠÍKOVÁ, Petra a Petr MRKÝVKA. *Finanční a daňové právo*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-639-2.

JIRÁSEK, Zdeněk a Jaroslav ŠŮLA. *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*. Praha: Svítání, 1992

KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008. ISBN 978-80-7363-146-8.

KEYNES, John Maynard. *A Tract on Monetary Reform*. 2009: The Richest Man in Babylon. 220 s. ISBN 978-1607960812

KODEROVÁ, Jitka, Milan SOJKA a Jan HAVEL. *Teorie peněz*. 2., rozš. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-640-0

KURAS, Benjamin. *Jak zabít civilizaci*. Praha: Eminent, 2015. 24 s. ISBN 978-80-7281-500-5.

LIŠKA, Václav. *Makroekonomie*. Praha: Professional Publishing, 2002. 554 s. ISBN 80-86419-27-4

MISHKHIN, Frederic S & Serletis. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 12. vyd. Toronto: Pearson Addison Wesley. 720 s. ISBN-13: 978-0134733821

MUSILOVÁ, Dana. *Měnová reforma 1953 a její sociální důsledky. Studie a dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Praha, 1994.

NEMEŠKAL, Lubomír. *Snahy o mincovní unifikaci v 16. století*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0188-3.

PODBORSKÝ, Vladimír. *Dějiny pravěku*. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1989. ISBN 80-210-0255-7.

PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl, Období 1945–1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009, 1002 s. ISBN: 978-80-7239-228-5.

SPÁČIL, Bedřich. *Česká měna: od dávné minulosti k dnešku*. Praha: Orbis. 1974.

ŠULC, Zdislav. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. Brno: Doplněk, 1998. ISBN 80-7239-005-8.

TOMAŽIČ, Ivan et al. *Ekonomie pro právníky*. Upr. dotisk 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 306 s. ISBN 80-86473-36-8.

VONDRA, Roman. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia, 2012. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2130-4.

VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české: průvodce dějinami peněz v českých zemích*. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2000. ISBN 80-86182-36-3.

Odborné články

EVANSON, Robert, K. *Regime and Working Class in Czechoslovakia 1948-1968*. *Soviet Studies*, Vol. 37, No. 2 (Apr., 1985). pp. 248-268. 1985: Taylor & Francis, Ltd.

PAVLASOVÁ, Gabriela. *Právní aspekty měny euro*. *Právní rádce*. č.9, ročník 2000

PESEK, Boris, P. *Monetary Policy of Czechoslovakia, 1945-53*. *Journal of Finance*, Vol. 13, No. 1 (Mar., 1958), pp. 116-118, 1958: Blackwell Publishing for the American Finance Association.

VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001. 95 s. ISBN:80-238-7796-8.

VENCOVSKÝ, František. *Naše měnové reformy*. *Finance a úvěr*. č. 6. ročník 1993

Periodika

Rudé právo. 31. 5. 1953, ročník 33, č. 150, strany 1-6

Online zdroje

ČNB: *Bankovky: Ochranné prvky* [online]. Praha, 2018 [cit. 2019-03-14].
Dostupné z:

https://www.cnb.cz/cs/platidla/ochranne_prvky/ochranne_prvky_100.html

ČNB: *Bankovky: Ochranné prvky* [online]. Praha, 2018 [cit. 2019-03-14].
Dostupné z:

https://www.cnb.cz/cs/platidla/ochranne_prvky/ochranne_prvky_1000.html

Česká národní banka. Stanovisko České národní banky ze dne 10.2.2014. *Je k obchodování s bitcoiny nebo k jejich směně potřebné povolení ČNB?* [online]. [Cit. 9.3.2019]. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/obchodovani_s_bitcoiny.pdf

Evropská centrální banka. *THE INTERNATIONAL ROLE OF THE EURO*.

[online]. [cit. 14.03.2019]. Dostupné z:

<https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/euro-international-role201107en.pdf>

HOLUB, Štěpán. „*Třistadvacetrojka*“, jež (nejen) zrušila devizový zákon.. Právní rádce. [online]. [cit. 14.03.2019]. Dostupné z: <https://pravniciradce.ihned.cz/c1-65718480-tristadvacetrojka-jez-nejen-zrusila-devizovy-zakon>.

Měnová odluha. ČNB [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z:

http://www.historie.cnb.cz/cs/emisni_cinnost/menova_odluha/index.html

Rašínova měnová reforma. ČNB [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-03-25].
Dostupné z:

http://www.historie.cnb.cz/cs/emhttp://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/1_vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/rasinova_menova_reforma.htmllisni_cinnost/menova_odluha/index.html

Tisková zpráva ČNB ze dne 2.8.2007. [online]. [cit. 14.03.2019]. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2007/070802_50hal.html

VYTLAČIL, Lukáš M.. Příběh renesančního

Jáchymova. *Evangelicus* 2017 [online]. Praha, 2016, 42-45 [cit. 2019-03-24].

Dostupné z: https://www.academia.edu/30089312/Příběh_renesančního_Jáchymova_The_story_of_renaissance_Jáchymov

Vznik a stabilizace samostatné československé měny. ČNB [online]. Praha, 2019 [cit. 2019-03-25]. Dostupné z:

http://www.historie.cnb.cz/cs/menova_politika/1_vznik_a_stabilizace_samostatne_ceskoslovenske_meny/

Právní předpisy a rozhodnutí

KONSTITUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, art 227.

KRAJČÍŘ, František. Příkaz ministra vnitřního obchodu o nových jedinejch státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží

Nizozemská ústava, článek 106

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 11.12. 1923. Rv I 348/23,č. 324 Sb. n.s.

Ústava Slovenskej republiky, ústavný zákon č. 460/1992 Zb.,

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

Ústavní zákon č. 515/2002 Sb.

Zákon č. 323/2016 Sb kterým se mění některé zákony v oblasti peněžního oběhu a devizového hospodářství a kterým se zrušuje zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů .

Zákon č. 89/2012. Sb, občanský zákoník